

Riksdagens protokoll

1980/81:56

19 december 1980

Debatter m. m.

Fredagen den 19 december

Utbyggt skydd mot höga sjukvårds- och läkemedelskostnader ..	5
Återförvisat ärende om besparingar i statsverksamheten, m. m. (NU)	15
Godkännande av en konvention om långväga gränsöverskridande luftföreningar, m. m.	17
Åtgärder för att förebygga vissa sjukdomar och ohälsa m. m. ..	43
Smärtlindring vid förlossning, m. m.	46
Åtgärder för att begränsa äktenskap med minderåriga	55
Användningen av alkoholfritt nattvardsvin	57
Elevers och föräldrars medinflytande i skolan	58
Elevs rätt att förbättra betyg	65
Meddelande om frågor	
1980/81:199 av Marianne Karlsson (c) om upprustning av järnvägslinjen Mjölby-Ödeshög	67
1980/81:200 av Knut Wachtmeister (m) om tidpunkten för framläggande av proposition om ändrad valkretsindelning i Malmöhus län	68
Meddelande om justering av kammarens protokoll, m. m.	68
Avslutningsord	68

Fredagen den 19 december

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1980/81:17 om utbyggt skydd mot höga sjukvårds- och läkemedelskostnader	5
---	---

Näringsutskottets betänkande

1980/81:28 efter förnyad behandling av del av proposition 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten, m. m. (ekonomi- och handelsdepartementen)	15
--	----

Finansutskottets betänkande

1980/81:16 angående tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1980/81	16
--	----

Jordbruksutskottets betänkanden

1980/81:13 om godkännande av en konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar, m. m.	17
1980/81:14 om vatten- och luftvård	17

Lagutskottets betänkanden

1980/81:5 om trafikförsäkringsbonusens fördelning vid skilsmässa	42
1980/81:8 om bostadsrätt	42

Utrikesutskottets betänkande

1980/81:18 om Paraguay	42
------------------------------	----

Kulturutskottets betänkanden

1980/81:16 om registrering av fritidsbåtar	42
1980/81:17 om fritid i skärgård	42

Utbildningsutskottets betänkande

1980/81:11 om fortbildning av vissa journalister	42
--	----

Näringsutskottets betänkande

1980/81:20 om importen av frukt	42
---------------------------------------	----

Lagutskottets betänkande

1980/81:1 om preskriptionslag m. m.	42
--	----

Näringsutskottets betänkande

1980/81:7 om reklam för och export av alkoholdrycker och tobaksvaror	43
--	----

Socialutskottets betänkanden

1980/81:10 om åtgärder för att förebygga vissa sjukdomar och ohälsa m. m.	43
1980/81:11 om utbyggnad av vissa medicinska verksamhetsområden m. m.	46

Lagutskottets betänkande

1980/81:2 om åtgärder för att begränsa äktenskap med minderåriga	55
---	----

Kulturutskottets betänkande

1980/81:18 om användningen av alkoholfritt nattvardsvin	57
---	----

Utbildningsutskottets betänkanden

1980/81:9 om elevers och föräldrars medinflytande i skolan	58
1980/81:10 om grundskolan m. m.	65

1980/81:56

Fredagen den 19 december

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollen för den 11 innevarande månad.

2 § Talmannen meddelade att läkarintyg inkommit för *Torkel Lindahl*, som var sjukskriven ytterligare under tiden den 20 december 1980–den 30 januari 1981.

Erforderlig ledighet beviljades.

Talmannen anmälde att *Kerstin Sandborg* (fp) även fortsättningsvis skulle tjänstgöra som ersättare för *Torkel Lindahl*.

3 § Talmannen meddelade att *Annika Öhrström* (c) fr. o. m. den 1 januari 1981 t. v. skulle tjänstgöra som ersättare för *Karin Söder*.

4 § Föredrogs och hänvisades

Skrivelse

1980/81:79 till trafikutskottet

5 § Föredrogs och bifölls

Interpellationsframställningarna 1980/81:72 och 73

6 § Utbyggt skydd mot höga sjukvårds- och läkemedelskostnader

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1980/81:17 om utbyggt skydd mot höga sjukvårds- och läkemedelskostnader (prop. 1980/81:73).

Anf. 1 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! I regeringens proposition 1980/81:20 föreslog regeringen i bil. 4 en höjning av läkemedelskostnaderna från 25 kr. till 40 kr. Samtidigt aviserade socialministern att hon hade för avsikt att lägga fram en proposition om högkostnadsskydd. I proposition 1980/81:20 anförde stats-

Fredagen den
19 december 1980

*Utbyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

minister Fälldin i inledningen:

”Andra exempel på denna medvetna fördelningspolitik är att de höjda avgifterna vid läkarbesök och medicinuttag kombineras med ett samtidigt införande av högkostnadsskydd för de mest utsatta grupperna.”

Jag utgår från att statsministern med detta uttalande menade att de ökade kostnaderna och högkostnadsskyddet skulle införas samtidigt. Vi reservanter utgick från att detta löfte av statsministern var allvarligt menat.

I vår motion beträffande ökade kostnader vid medicinuttag har vi just pekat på vikten av att höjda kostnader kombineras med ett högkostnads-skydd.

När vi i denna kammare torsdagen den 11 december debatterade socialförsäkringsutskottets betänkande nr 14 visste vi att statsministerns löften i sparplanen inte längre gällde.

I Karin Söders proposition 1980/81:73 framgick klart att högkostnadsskyddet skulle införas först fr. o. m. den 1 juli 1981.

I debatten den 11 december i år framförde jag att propositionen om högkostnadsskydd var ett resultat av ett betänkande framlagt av den socialpolitiska samordningsutredningen. Jag framhöll också att när regeringen lägger en proposition på riksdagens bord grundad på denna samordningsutrednings förslag, då brister regeringen flagrant på tre punkter just när det gäller samordningsfrågorna.

Först genomförs kostnadshöjningarna från den 1 januari 1981. Därefter föreslår regeringen att högkostnadsskydd skall genomföras från den 1 juli 1981. Regeringen vet att det är ytterst tveksamt om förhandlingarna med sjukvårdshuvudmännen beträffande nya sjukvårdsavgifter efter 1981 års utgång är slutförda i tid före ikraftträdandet. Jag vidhåller vad jag sade den 11 december, nämligen att det hade väckt respekt, om regeringen hade samordnat ökade kostnader med ett högkostnadsskydd i den första propositionen framlagd med anledning av den socialpolitiska samordningsutredningens förslag.

Socialminister Karin Söder anförde följande i en replik till mig i debatten den 11 december:

”Däremot har riksdagen ofta fastlagt principer för hur olika sociala reformer skall utformas. Därefter har man – när riksdagen lagt fast principerna – gått till förhandlingar med berörda instanser.”

Detta uttalande ställer de socialdemokratiska reservanterna sig bakom. Det sammanfaller med vår reservation, fogad till socialförsäkringsutskottets betänkande 1980/81:17.

Jag vill fråga: Var gick det snett? Vem har hindrat såväl statsministern som socialministern? Ni ville ju uppenbarligen ha en samordning men klarade inte av att få gehör för era intentioner.

I sakfrågan gäller följande.

Det är av avgörande betydelse att tidpunkterna för lagförslagets ikratträdande samordnas. Någon överenskommelse om hur ett högkostnads-skydd tekniskt och administrativt skall genomföras har ännu inte träffats. Inte minst återstår det att lösa ekonomiska frågor som berör sjukvårdshu-

vudmännen.

Detta borde ha skett innan propositionen förelades riksdagen, eftersom det utan sjukvårdshuvudmännens medverkan inte är möjligt att genomföra ett högkostnadsskydd.

Riksdagen bör därför i dag fatta beslut om att undanröja beslutet om de höjda medicinkostnaderna och fatta ett principbeslut om att prishöjningar och högkostnadsskydd genomförs vid en och samma tidpunkt. Vi förutsätter att en överenskommelse mellan berörda parter har träffats innan riksdagen i enlighet med socialdemokraternas uppfattning föreläggs en ny proposition i frågan.

Herr talman! Sedan den socialpolitiska samordningsutredningen lade fram sitt betänkande har väsentliga höjningar aviserats för läkemedelsavgifter och avgifter vid läkarbesök.

Vi anser därför att man i anslutning till överenskommelsen om nya sjukvårdsavgifter fr. o. m. år 1982 bör överväga frågan om ett rimligt antal läkarbesök och läkemedelsinköp innan kostnadsbefrielse inträder. Glöm då inte att också noga överväga hur sjukvårdande behandlingar skall beräknas i förhållande till läkarbesök och läkemedelsinköp.

Det är nämligen inte uteslutet att trycket på den offentliga sjukvården kommer att öka om olika grupper av kroniskt sjuka, t. ex. psoriasissjuka och reumatiker, som i dag utnyttjar egna behandlingsanläggningar, inte får något större utbyte av det högkostnadsskydd vi här diskuterar. Detta framkom klart vid uppvaktning av utskottet från berörda grupper.

Slutligen, herr talman: Låt mig peka på ett kuriöst förslag i propositionen – ett förslag som inte återfinns i socialpolitiska samordningsutredningens betänkande.

Patienter som har rätt till kostnadsfria läkemedel skall i fortsättningen kunna välja om de vill avstå från kostnadsfriheten och i stället betala för medicinen. Det är ett förslag som man måste ställa sig ytterst tveksam till. Det innebär nämligen att patienten tvingas spekulera i vad som är eller eventuellt kan komma att bli lönsamt för honom. Vilka krav kommer inte detta förslag att ställa på läkaren, som skall ägna dyrbar vårdtid åt att råda patienten i fråga om vad som är lönsamt i nuläget och i det längre perspektivet inom ramen för tolv månader!

Den bristande samordningen drabbar även här grupper för vilka höga läkemedelskostnader är betungande. På ett egendomligt sätt drabbar förslagen i sparplanen och även i denna proposition de svaga grupperna. På något sätt går det som en röd tråd genom både sparplanen och propositionen att det är just dessa grupper som skall drabbas hårdast. Är detta en tillfällighet? Man kan börja undra.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till det yrkande som är utdelat till ledamöterna och som lyder:

beträffande högkostnadsskydd inom sjukförsäkringen att riksdagen med bifall till motion 1980/81:172 och med anledning av motion 1980/81:173 yrkande 3

a. avslår det i propositionen 1980/81:73 framlagda lagförslaget,

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Uthyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

Fredagen den
19 december 1980

*Utbyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

b. fattar principbeslut om att ett samordnat skydd mot höga sjukvårds- och läkemedelskostnader skall införas enligt de riktlinjer utskottet förordat och till följd härav antar följande förslag till

Lag om upphävande av lagen (1980:1040) om ändring i lagen (1954:519) om kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel m. m.

Härigenom föreskrivs att den av riksdagen den 11 december 1980 (rskr 1980/81:84) antagna lagen om ändring i lagen (1954:519) om kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel m. m. skall upphöra att gälla den 1 januari 1981.

c. som sin mening ger regeringen till känna vad i den till utskottsbetänkandet fogade reservationen av Sven Aspling m. fl. anförts om frågor som skall tas upp vid överläggningar med sjukvårdshuvudmännen.

d. begär att regeringen efter överenskommelse med sjukvårdshuvudmännen, förelägger riksdagen ett nytt lagförslag i frågan.

Anf. 2 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! I proposition nr 73 föreslås ett s. k. högkostnadsskydd för personer med stort behov av sjukvård och läkemedel. Högkostnadsskyddet skall inträda först när en person gjort 15 läkemedelsinköp eller läkarbesök. Efter de 15 gångerna är man befriad från att betala för ytterligare läkemedelsinköp eller läkarbesök. Eftersom gränsen 15 gånger är satt så högt kommer ytterst få människor att kunna utnyttja den här kostnadsfriheten.

I besparingspropositionen, proposition nr 20, föreslår regeringen kraftiga fördyringar för patienterna. Karensbeloppet för sjukreseersättning höjs, och det blir nästan en fördubbling av patienternas kostnader för prisnedsatta läkemedel. Regeringen fördubblar också patientavgifterna inom sjukvården. Dessa åtgärder kommer att drabba de stora sjukvårdskonsumenterna, dvs. de äldre, de handikappade och barnfamiljerna, och de kommer att drabbas mycket hårt. Man kan se regeringens förslag i besparingspropositionen som ett sätt att skyla över den mycket stora höjningen av avgifter och kostnader i samband med sjukvård. Förslaget om högkostnadsskydd blir nämligen ingen kompensation – om det nu var tänkt så – för fördyringarna.

Vänsterpartiet kommunisternas principiella inställning är att all läkarvård bör vara avgiftsfri, och vi avser då även läkemedel och läkarbesök. Vpk har också under många år föreslagit ett slopande av avgifterna i den öppna vården.

I propositionen 73 diskuteras också frågan om huruvida de kostnadsfria läkemedlen skall få vara kvar eller om de i fortsättningen skall ingå i gruppen prisnedsatta läkemedel. Det är oklart om regeringen anser att den här förmånen skall få vara kvar. I vart fall ges ingen garanti för att så blir fallet i framtiden. Vänsterpartiet kommunisterna menar att lagen vad avser de kostnadsfria läkemedlen skall fortsätta att gälla i oförändrat skick. Vi ansluter oss till de synpunkter som förts fram av bl. a. statens handikappråd, HCK och Diabetesförbundet i remissvar på delbetänkandet från socialpoli-

tiska samordningsutredningen. Exempelvis handikapprådet pekar på att de kostnadsfria läkemedlen är en viktig förmån framför allt för diabetiker, allergiker och epileptiker och menar att det blir en stor försämring för dessa grupper om de kostnadsfria läkemedlen tas bort. Särskilt viktigt blir det att värna om dessa grupper efter regeringens förslag om kraftigt höjda priser för läkemedel.

I en annan motion från vänsterpartiet kommunisterna, nr 1979/80:419, tas upp ett gammalt krav som gäller ersättning för kostnad för glasögon. Synfel och nedsatt synförmåga är allvarliga handikapp för alla dem som drabbas. Vi menar därför att detta från ersättningssynpunkt borde klassas som handikapp där hjälpmedel behövs. Många barn föds med synfel. Många drabbas av synskador i sitt arbete eller genom olyckor. Alla drabbas vi av synsvaghet genom att vi blir äldre. Vetenskapen har i dag kommit långt när det gäller möjligheten att korrigera synfel med glasögon. Samtidigt har glasögon blivit allt dyrare, och detta gäller även den allra enklaste typen av glasögon. En risk med de höga kostnaderna är att man inte provar ut eller byter glasögon efter en synförsämring eller efter den synförändring som sker, och detta försämrar i regel ytterligare synförmågan. Glasögon är också ömtåliga ting som ofta utsätts för skador eller går sönder.

Vänsterpartiet kommunisterna har under en följd av år aktualiserat kravet på att kostnaden för glasögon skall inordnas i sjukvårdssystemet och lagen om allmänförsäkring. Vi tycker inte att de avtal som har träffats mellan staten och sjukvårdshuvudmännen om fria glasögon för vissa grupper räcker. Glasögon är ett nödvändigt hjälpmedel för synskadade och bör därför infogas i sjukförsäkringssystemet. Det är ett rättvisekrav att den nuvarande kategoribegränsningen slopas.

Herr talman! Vi i vänsterpartiet kommunisterna kommer också att rösta på det särskilda yrkande som Doris Håvik talade om.

Herr talman! Med det sagda ber jag att på berörda punkter få yrka bifall till vpk-motionerna 419, 173 och 1530.

Anf. 3 ELIS ANDERSSON (c):

Herr talman! I socialförsäkringsutskottets betänkande nr 17, där utbyggt skydd mot höga sjukvårds- och läkemedelskostnader behandlas, är enigheten stor, för att inte säga total.

De patienter med långvariga och allvarliga sjukdomar som nu får kostnadsfria läkemedel har ett mycket gott skydd mot höga läkemedelskostnader. Samtidigt finns det andra stora grupper sjuka som är i behov av läkemedel, men vilkas sjukdomar inte uppfyller kraven att de skall vara långvariga och allvarliga. För dessa grupper medför reglerna om prisnedsatta läkemedel ett visst skydd mot höga läkemedelskostnader. Trots denna förmån har det ansetts önskvärt att dessa patienter får en förbättring av skyddet. Förslaget i propositionen om ett högkostnadsskydd har utformats efter de principer som har legat till grund för utredningens förslag och som vid remissbehandlingen fått en bred uppslutning. Utskottet har således biträtt propositionsförslaget om att ett högkostnadsskydd bör införas.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Utbyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

*Utbyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

Utskottet förutsätter att de problem av bl. a. administrativ art som kan uppstå i anslutning till reformens genomförande kommer att lösas vid de kommande överläggningarna med sjukvårdshuvudmännen.

I den socialdemokratiska reservation som är fogad till betänkandet tas reformens ikraftträdande upp. Det framhålls att man i samband med högkostnadsskyddets införande borde ha tagit taxehöjningen som vi beslutade om i förra veckan. Det är märkligt att när socialdemokraterna inte har någonting att komma med i sakfrågan angriper de ikraftträdandet. Man har valt den 1 juli 1981 som tid för ikraftträdandet med anledning av de överläggningar som måste ske med sjukvårdshuvudmännen före ikraftträdandet. Tiden för ikraftträdandet kommer inte att ha så stor betydelse, eftersom det inte kommer att gälla kalenderår utan tidpunkten för det första sjukbesöket eller det första läkemedelsuttaget.

Vpk:s krav på att all läkarvård och därtill hörande behandling bör vara kostnadsfri i vad avser både läkemedel och läkarbesök har utskottet avstyrkt under en följd av år. Utskottet anser att riksdagen bör vidhålla sin tidigare uppfattning.

Doris Håvik sade att det var ett kuriöst förslag att låta de kostnadsfria läkemedlen ingå i högkostnadsskyddet. Det skulle bli spekulation och dyrbart, eftersom läkarnas tid är begränsad. Jag tycker att det kan vara rätt enkelt. Har man det här kortet, bör man ju kunna ha en kolumn där man anger, om man har betalat eller om man har haft kostnadsfria läkemedel. Ser man att man har en fördel, kan man ju i efterhand betala de 15 gångerna och då få nytta av kortet i fortsättningen.

Sedan vill jag lugna Inga Lantz med att vi kommer att ha kvar de kostnadsfria läkemedlen.

Herr talman! Med det sagda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 4 DORIS HÅVIK (s) replik:

Herr talman! På något sätt känns det pinsamt att jag skall behöva undervisa Elis Andersson om vad det betänkande innebär som kom från sociala samordningsutredningen, eftersom han har sitt namn under det. Det är så att högkostnadsskyddet skall gälla efter 15 läkarbesök, medicininköp eller sjukvårdande behandlingar. Därvid skall två sjukvårdande behandlingar räknas som ett besök. När vi satt i utredningen kostade ett läkarbesök 20 kr., medicin 25 kr. och varje sjukvårdsbehandling 10 kr. Vi pekar nu på de ökade kostnaderna: 25 kr. för läkarvården, 40 kr. för medicinen – och var kostnaden för sjukvårdande behandling till slut hamnar vet vi inte. Det skall fastställas i samband med överläggningarna med sjukvårdshuvudmännen. Elis Andersson vet väl att det står i betänkandet att man bedömer kostnader från 500 kr. och upp till 1 000 kr. som orimligt höga.

Det förslag jag pekade på är väl litet kuriöst, nämligen att man kan spekulera: När kommer jag snabbast till 15 besök och kan få fri läkarvård, medicin och sjukvårdande behandling? Gör jag det genom att betala min medicin eller skall jag avstå? – Detta är inte bra. Allt som kan bli föremål för

tvekan och spekulaton är olämpligt. Och när jag säger att detta system tar dyrbar läkartid i anspråk så är det högst berättigat, eftersom det alltid till syvende og sist blir läkaren som i sådana sammanhang får råda patienten vid frågor som dessa: Hur många besök kräver min åkomma? Hur ofta behöver jag köpa ut medicin under en tolv månaders period?

Sedan är det väl egendomligt att den första proposition som läggs fram i anledning av en samordningsutrednings arbete – en samordningsutredning som arbetat i fem år – visar betydande brister just när det gäller samordningsfrågorna. Tycker inte Elis Andersson också att det är egendomligt att inte de uttalanden som finns i sparplanen, gjorda av landets statsminister, håller fram till dess socialministern lägger fram en proposition om högkostnadsskyddet? Han har ju tidigt sagt att kostnadsökningen skall ske samtidigt som högkostnadsskyddet införs. Jag trodde att "samtidigt" även i centerpartistisk vokabulär var "i ett och samma sammanhang".

Anf. 5 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Elis Andersson sade att det finns ett gott skydd – när det gäller läkemedel och läkarvård. Det är fel. För det första höjer man priserna för läkarvården, för det andra höjer man priserna för läkemedel och för det tredje höjer man gränsen för sjukreseersättning. Och man höjer inte måttligt, utan det är nästan en fördubbling av kostnaderna. Vänsterpartiet kommunisterna har gått emot detta, och det har debatterats för en kort tid sedan här i riksdagen.

Nu lägger regeringen fram det här förslaget om högkostnadsskydd som något slags kompensation eller plåster på såren. Men det här högkostnadsskyddet kommer att bli utan effekt, eftersom man har satt gränsen så högt som 15 gånger. Och de som drabbas hårdast av de här fördyringarna är de grupper som alltid drabbas hårdast av social nedrustning, fördyringar och omläggningar i andra sammanhang: de äldre, de handikappade och barnfamiljer.

När det gäller de kostnadsfria läkemedlen säger Elis Andersson att de kommer att få vara kvar. Ja, jag kan också läsa ut det både av utskottets betänkande och av propositionen. Men hur länge får de vara kvar? I utskottets betänkande står det: "Utskottet delar departementschefens bedömning att kostnadsfriheten t. v. bör finnas kvar i avvaktan på utfallet av reformen."

Det finns alltså inför framtiden ingen som helst garanti för att de kostnadsfria läkemedlen får vara kvar. Jag vet inte om Elis Andersson kan garantera det på något bättre sätt än vad regeringen har gjort i propositionen och vad utskottet gör i sin skrivning. I så fall skulle jag vara tacksam för ett besked om han menar något annat än vad som står i betänkandet.

Anf. 6 ELIS ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Doris Håvik talar om samordning. Jag vill därför påminna om att vi tidigare, även under socialdemokratiska regeringar, har fattat beslut om taxehöjningar när det gällt läkemedel och läkarbesök, utan att

Fredagen den
19 december 1980

*Utbyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

knyta det till några andra förmåner. När det gäller prisnedsatta läkemedel har man också följt kostnadsutvecklingen förut. Varför skulle man inte kunna göra det nu, utan att koppla det till högkostnadsskyddet?

Nej, det vore bättre om socialdemokraterna försökte driva resultatpolitik, i stället för att hänga upp sig på petitesser.

Man säger att man har velat införa högkostnadsskyddet i samband med taxehöjningen därför att det skulle nedbringa kostnaderna. Vi kommer att få de här problemen även i framtiden, eftersom skyddet inte gäller kalenderår utan – som jag framhöll – från första besöket eller första läkemedelsuttaget. Jag förmodar att det även i framtiden kommer att bli taxehöjningar. Då kan det tänkas att den ena patienten har avverkat 14 läkarbesök eller läkemedelsbesök – 14 registreringar med andra ord – och den andra bara har en registrering. De kommer också att drabbas olika i framtiden. Därför tycker jag inte att frågan om tidpunkten för ikraftträdandet har så stor betydelse.

Herr talman! Jag skall inte förlänga denna debatt. Jag tror att många vill komma hem till jul i rimlig tid.

Anf. 7 DORIS HÅVIK (s) replik:

Herr talman! Elis Andersson säger att vi även under de socialdemokratiska regeringarna införde taxehöjningar osv. Om man inte vill debattera sakfrågan, återgår man gärna till flydda tider, och då är det alltid till socialdemokratiska regeringar man vill knyta an.

Ja, visst införde vi taxehöjningar, men kvintessensen i det hela var just att vi många gånger fattade principbeslut om att höjningar skulle ske. Sedan tog man upp de förhandlingar man skulle ha med sjukvårdshuvudmännen. Vi kom inte och satte oss vid förhandlingsbordet med bundna mandat och med fastställda taxor, utan när förhandlingen var avslutad, lade man fram ett förslag i riksdagen, som fattade beslut om tidpunkten för taxornas ikraftträdande.

Nya taxor skall gälla från den 1 januari 1982. Förhandlingarna på sjukvårdsområdet skall ske nu. Man har inte kommit speciellt långt med dessa förhandlingar. Man kommer med all säkerhet inte att vara klar vid den tidpunkt då högkostnadsskyddet skall träda i kraft. Då är det redan beslutat vad taxorna skall vara för läkarvård och medicin, men ännu inte för sjukvårdande behandling. Hade det inte varit bättre om man kommit obunden till förhandlingarna och att vi här i riksdagen hade fattat det principbeslut som jag har berört i mitt inledningsanförande?

Frågan om högkostnadsskydd är en petitess, säger Elis Andersson. Varför framförde inte Elis Andersson det i utredningen, när vi satt tillsammans och arbetade med denna fråga? Jag förstår inte detta resonemang. Avgiftshöjningen och införandet av högkostnadsskyddet måste sammanfalla i tid. Under det halva året fram till den 1 juli 1981, då de nya reglerna föreslås träda i kraft, får ju människorna betala de ökade kostnaderna utan att kunna tillgodogöra sig högkostnadsskyddet.

I mitt anförande den 11 december pekade jag på kostnaderna för de

föräldrar som måste köpa mat på apotek till sina barn därför att barnen på grund av svårartade åkommor inte kan äta vanlig föda. När jag nu tittar i lagtexten, kan jag inte klart utläsa vad man egentligen menar. Men går jag till förarbetena, finner jag att sådana matinköp inte ens skall omfattas av högkostnadsskyddet. Kostnaderna stiger på en gång från 25 till 40 kr. för dessa föräldrar. Den ökningen kommer föräldrarna att få betala fullt ut utan att den inräknas i högkostnadsskyddet. De tillhör väl också en svag grupp som drabbas, liksom så många andra fall som vi har diskuterat under denna ganska trista höst.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Utbyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

Anf. 8 BERTIL DAHLÉN (fp):

Herr talman! Låt mig först säga att jag tycker det är bra att vi får ett högkostnadsskydd som hjälp till de människor i det här landet som är mycket sjuka och till de flerhandikappade. Icke minst med tanke på handikappåret 1981 är det bra att någonting nu görs också för dessa människor. Dessutom har psoriatikerna suttit i kläm länge.

En sak som har varit under debatt skulle jag dock vilja tala för. Det gäller frågan om bibehållandet av de fria läkemedlen. Jag tillhör Diabetesförbundets styrelse. Där har vi varit väldigt oroliga när det gäller den här frågan. Det har ju av och till diskuterats att de kroniskt sjuka i samband med att den här propositionen skulle läggas fram i mars skulle mista sina fria läkemedel. Nu är jag därför glad för att man kan läsa i betänkandet att de fria läkemedlen skall behållas. Däremot måste jag be om en förklaring till utskottets kryptiska uttalande när det gäller den som inte väljer att betala avgiften för dessa läkemedel inom det nya systemets ram. Där delar jag Doris Håviks undran. Vad menar man med detta? Även reservanterna tycker det är konstigt att den sista delen av detta är inskrivet. – Nu tror jag för min del att om 200 000 diabetiker i det här landet är erbjudna att få behålla sina fria mediciner, så är det väl ingen av dem som vill betala för dem, så den sista delen tycker jag gott kunde ha varit oskriven.

Nu vill socialdemokraterna skjuta på detta. Jag tycker liksom Doris Håvik att man borde ha kunnat samordna tiden för ikraftträdandet med tidpunkten för höjandet av läkemedelskostnaderna. Men jag finner att vi i dag ändå bör komma till ett beslut, eftersom vi har hållit de kroniskt sjuka människorna – inte bara diabetiker, utan även de som lider av hjärtmuskelsvaghet, epileptiker, de som har starr m. fl. – i ovisshet om hur det skall bli. Det gäller totalt en halv miljon svenska medborgare. Jag tycker därför att vi borde fatta ett sådant beslut här i dag att vi sedan kan meddela dem att de får behålla sina fria läkemedel.

Jag hoppas verkligen att det är som Elis Andersson säger och inte som Inga Lantz befarar, att detta med fria läkemedel bara är ett övergångsskede. Inte ens i en lågkonjunktur, när vi måste dra åt svängremmen, får det vara så att de svaga grupperna är de som drabbas hårdast. Inga Lantz sade klart och tydligt ifrån att de kostnadsfria läkemedlen skall vara kvar, och jag kan inte tolka Doris Håviks anförande så att hon och socialdemokraterna över huvud taget skulle ha någon annan uppfattning heller. Där tycks det råda ganska

Fredagen den
19 december 1980

*Utbyggt skydd
mot höga sjuk-
vårds- och läke-
medelskostnader*

stor enighet.

Sedan kan man väl tycka att regeringen borde ha förhandlat med landstingen och övriga sjukvårdshuvudmän innan den tog upp den här frågan. Men samtidigt har jag en viss förståelse för regeringens agerande. Icke minst under denna vecka har det ju visat sig att det i riksdagen finns, som man säger när man använder ett fint uttryck, hoppande majoriteter. Man vet aldrig vad riksdagen vill, och jag tror att regeringen önskar ha någonting bakom ryggen innan man börjar förhandla.

Även om jag som sagt inte är fullständigt tillfreds med det förslag som föreligger – jag tycker som sagt att det hade kunnat bli en samordning med höjningen av läkemedelskostnaderna – är jag beredd att yrka bifall till utskottets hemställan i den här frågan.

Anf. 9 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! Jag förstår att Bertil Dahlén gärna skulle vilja ha en samordning. Vi har ju grupper av människor som är kroniskt sjuka utan att ha fria läkemedel – reumatiker, psoriasis sjuka, allergiker m. fl. De har enligt socialstyrelsen mycket svårt att få fria läkemedel även i framtiden, beroende på de speciella mediciner som de behöver för sina åkommor. De drabbas nu speciellt hårt därför att högkostnadsskyddet inte träder i kraft förrän den 1 juli, medan kostnadsökningarna kommer från den 1 januari.

Vi har här ytterligare ett bevis för att stora grupper – vilkas antal jag inte har en uppfattning om – kommer att drabbas extra hårt och ändå inte kunna få del av kostnadsfria läkemedel ens efter den 1 juli, när högkostnadsskyddet träder i kraft.

Om man i dag röstar på det socialdemokratiska förslaget kommer även de tveksamma att på något sätt frälsa sin själ. Tveksamheten kan då förbytas i en känsla av tillfredsställelse.

Även statsministern och Karin Söder måste då känna sig nöjda. Statsministern har uttalat att högkostnadsskyddet skall införas samtidigt med kostnadshöjningarna. Det måste ju innebära en och samma tidpunkt. Karin Söder har uttalat att man bör fatta principbeslut i dessa frågor och sedan gå till riksdagen – det är inget ovanligt. Vi ställer oss helt bakom detta.

Så röst på socialdemokratiskt yrkande, utdelat i kammaren, måste innebära att samtliga parter blir nöjda.

Anf. 10 BERTIL DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag håller med om att det här förslaget icke är tillfyllest till 100 %. Men jag är samtidigt rädd för att om vi börjar förhålla ärendet ytterligare så kommer inte heller dessa grupper att vara säkra. Jag känner liksom Inga Lantz en oro när det gäller fria läkemedel. Jag tycker att vi skall börja här, och sedan får vi väl fortsätta. Det finns motionstid, och det finns andra möjligheter att vandra vidare på den här vägen.

Beträffande allergiker och psoriatiker känner jag väl till problemen, eftersom jag sitter som Landstingsförbundets representant i Svensk Utlands-sjukvård AB:s vårdkommitté. Men låt oss alltså godta förslaget i dag och

sedan gå vidare för att hjälpa dessa grupper. Jag ställer gärna upp tillsammans med Doris Håvik för att kämpa för dem.

Mom. 1 och 3

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 164 för det av Doris Håvik under överläggningen framställda yrkandet.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 311 röster mot 18 för motion 173 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls med 311 röster mot 16 för motionerna 1979/80:1530 av Lars Werner m. fl. och 173 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 5

Utskottets hemställan bifölls med 312 röster mot 17 för motion 1979/80:419 av Lars Werner m. fl.

Mom. 6-14

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Återförvisat ärende om besparingar i statsverksamheten, m. m.

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1980/81:28 efter förnyad behandling av del av proposition 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten, m. m. (ekonomi- och handelsdepartementen).

Utskottets hemställan om att betänkandet skulle företas till avgörande efter endast en bordläggning bifölls av kammaren.

Anf. 11 LILLY HANSSON (s):

Herr talman! Med hänvisning till gårdagens debatt ber jag att få yrka bifall till de tre reservationer som är fogade till näringsutskottets betänkande nr 16.

Anf. 12 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Trots att herr Cars i gårdagens debatt ansåg att vpk-are inte skulle yttra sig i konsumentfrågor har jag nu djärvheten att yrka bifall till vpk-motionen.

Anf. 13 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Trots detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

Återförvisat ärende om besparingar i statsverksamheten, m. m. (NU)

Fredagen den
19 december 1980

Återförvisat ärenden om besparingar i statsverksamheten, m. m. (NU)

Utskottets hemställan återfanns i näringsutskottets betänkande 1980/81:16.

Mom. 2 (Sveriges exportråd)

Utskottets hemställan bifölls med 311 röster mot 17 för motion 101 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 4 (Sveriges turistråd)

Utskottets hemställan bifölls med 312 röster mot 17 för motion 101 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 5 (Interamerikanska utvecklingsbanken)

Utskottets hemställan bifölls med 310 röster mot 17 för motion 101 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 7 (konsumentverket)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 312 röster mot 17 för hemställan i motion 101 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Motiveringen

Utskottets motivering godkändes med 166 röster mot 163 för utskottets motivering med den ändring däri som föreslagits i reservation 1 av Ingvar Svanberg m. fl.

Mom. 8 (statens pris- och kartellnämnd)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 312 röster mot 17 för hemställan i motion 101 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Motiveringen

Utskottets motivering godkändes med 165 röster mot 164 för den i reservation 2 av Ingvar Svanberg m. fl. anförda motiveringen.

Mom. 9 (allmänna reklamationsnämnden)

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 164 för reservation 3 av Ingvar Svanberg m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Föredrogs

Finansutskottets betänkande

1980/81:16 angående tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1980/81

Utskottets hemställan om att betänkandet skulle företas till avgörande efter endast en bordläggning bifölls av kammaren.

Vad utskottet i övrigt hemställt bifölls.

9 § Godkännande av en konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkanden 1980/81:13 om godkännande av en konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar, m. m. (prop. 1980/81:31) samt 1980/81:14 om vatten- och luftvård.

Anf. 14 TALMANNEN:

Jordbruksutskottets betänkanden nr 13 och 14 behandlas i ett sammanhang och yrkanden kan under den gemensamma överläggningen framställas beträffande båda betänkandena.

Anf. 15 SVANTE LUNDKVIST (s):

Herr talman! När den socialdemokratiska regeringen år 1976 i en proposition föreslog riksdagen en rad åtgärder för att motverka negativa effekter av svavelutsläpp, skedde detta mot bakgrund av den oro vi kände för den pågående försurningen av mark och vatten. Den utredning som hade föregått propositionen redovisade skrämmande prognoser för vad som skulle inträffa om inte kraftfulla åtgärder sattes in för att nedbringa svavelutsläppen.

Den socialdemokratiska regeringen föreslog och riksdagen antog ett program för hur man skulle kunna nedbringa utsläppen i första hand till den nivå som rådde i början av 1950-talet, då försurningseffekter ännu inte hade konstaterats. Programmet innebar en etappvis nedtrappning av svavelhalten i eldningsolja och en ny lag om svavelhaltigt bränsle med ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter som gäller förbränning, handel m. m. Svavelutsläppen inom industrin skulle halveras genom skärpta åtgärder med stöd av miljöskyddslagen.

Programmet innehöll också förslag om statsbidrag till kalkning av sjöar och vattendrag och en anmaning till naturvårdsverket att utarbeta ett program för en samordnad forskningsplanering kring svavelutsläppens hälso- och miljöeffekter.

Eftersom betydligt mer än hälften av de sura svavelföroreningar som faller ned i vårt land kommer från andra länder, påvisade propositionen nödvändigheten av aktiva insatser på det internationella planet. Den socialdemokratiska regeringen hade sedan slutet av 1960-talet aktivt drivit dessa frågor såväl i olika internationella organisationer – främst OECD, FN:s Europakommission, ECE, och FN:s miljöprogram, UNEP – som genom bilaterala kontakter.

Vid FN:s miljökonferens i Stockholm 1972 framlades en specialstudie i

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftfö-
roreningar, m. m.*

Fredagen den.
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

frågan. En av OECD genomförd studie om långväga transporter av luftföroreningar och de miljöeffekter dessa åstadkommer hade tillkommit på svenskt initiativ. Den socialdemokratiska regeringen hade inlett samarbete med Norge för att i olika internationella sammanhang aktivt driva frågan om begränsning av svavelutsläppen. Framställningar i denna fråga hade bl. a. gjorts till EG.

Vidare hade Sverige och Tyska demokratiska republiken slutit avtal som bl. a. omfattade åtgärder för begränsning av svavelutsläppen. Kontakter hade etablerats med andra länder, varvid goda utsikter bedömdes föreligga till motsvarande resultat där. Den socialdemokratiska regeringen såg i bilaterala avtal med i första hand länderna runt Österjön en väg att vid sidan om arbetet på en konvention snabbare nå effektiva resultat.

Riksdagen har också redan år 1977 i anledning av en socialdemokratisk motion uttalat sig för att sådana avtal borde eftersträvas. Trots riksdagens uttalande har icke de borgerliga regeringarna fullföljt den socialdemokratiska linjen.

Jag har i anledning av socialdemokratiska motioner flera år i följd haft anledning att beklaga att ett angeläget arbete i kampen mot luftföroreningar och försurning av mark och vatten på detta sätt fördröjts. Svaret har då blivit att man arbetade för en konvention.

Nu är konventionen ett faktum, vilket vi naturligtvis alla hälsar med tillfredsställelse. Självklart tillstyrker vi att den skall godkännas. Utskottets majoritet konstaterar nu återigen, liksom redan 1977, att ett bilateralt samarbete bör komma till stånd i samband med uppföljningsarbetet till konventionen.

Visa av de erfarenheter vi gjort av den borgerliga regeringens agerande under de gångna åren anser vi socialdemokrater det angeläget att understryka vikten av att man från svensk sida påskyndar åtgärder för ett bilateralt samarbete för att konventionens tämligen allmänt formulerade åtaganden skall kunna ge praktiska resultat inom en överblickbar framtid. Detta är så mycket mer angeläget då det förberedelsearbete i form av bilaterala avtal som redan borde vara genomfört icke har kommit till stånd.

Nu har jordbruksministern genom pressen låtit meddela att en internationell försurningskonferens på hans initiativ skall anordnas i Sverige år 1982. I Naturskyddsföreningens regi kommer en sådan konferens att anordnas redan 1981.

Jordbruksministern säger i sitt pressmeddelande: För att markera allvaret i försurningsfrågan planerar jag själv att göra en rundresa till de miljöansvariga regeringarna i Europa våren 1981.

Först nu, efter fyra års motionerande från vår sida, tycks jordbruksministern alltså ha vaknat till insikt om att han borde ha fullföljt det program för bilaterala kontakter som den socialdemokratiska regeringen påbörjade. Nu planerar jordbruksministern att resa runt i Europa och markera allvaret i försurningsfrågan. Det verkar med förlov sagt som jästén efter degen. Sverige har markerat allvaret i denna fråga sedan slutet av 1960-talet.

Res runt, jordbruksministern, men fullfölj äntligen det ambitiösa program

som den socialdemokratiska regeringen hade lagt upp för de bilaterala kontakterna! Det räcker inte med att markera att försurningsfrågan är allvarlig. Endast genom ett effektivt uppföljningsarbete torde konventionen komma att leda till någon påtaglig minskning av de svavelnedfall i Sverige som härrör från andra länder. Vi tycker att det är angeläget att riksdagen ger detta regeringen till känna, och jag yrkar därför bifall till den socialdemokratiska reservationen under jordbruksutskottets betänkande 13.

Utskottet har glädjande nog kunnat enas om att förorda att regeringen noggrant prövar förutsättningarna för en tidigarelagd övergång till lågsavlig olja såvitt avser de delar av landet där övergången enligt nu gällande beslut skall ske först den 1 oktober 1984. I en socialdemokratisk motion av Bo Forslund m. fl. har med stöd av ett brett utredningsmaterial påvisats att försurningsproblemet i Västernorrland är av samma storleksordning som i de delar av landet där försurningen hittills mest uppmärksamats. Motsvarande förhållanden, sägs det i motionen, gäller också för östra delen av Västerbotten, som påverkas av utsläpp från Rönnskärsverken. Låt mig därför utöver vad utskottet har sagt få understryka angelägenheten av att dessa områden i första hand kommer i fråga för en tidigarelagd övergång till lågsavlig olja.

Beträffande utskottets betänkande 14: Den handlingsförlamning som karakteriserat den borgerliga regeringens energipolitik har skapat stor osäkerhet såväl hos statliga verk och myndigheter med ansvar för vår energiförsörjning som hos kommunerna. Det föreligger därför en betydande risk för att en ur miljösynpunkt framsynt planering av vår energiförsörjning får stå tillbaka för behovet att till varje pris finna ett alternativ till olja. Man kan förstå kommunerna, som inför regeringens famlande känner oro för att de skall få svårigheter med sin bränsleförsörjning. Man kan förstå vattenfallsverket, som med sitt ansvar för energiförsörjningen inte får några klara direktiv om hur det skall handla.

På olika håll tas sålunda initiativ för att anlägga koleldade kraft- och värmeverk.

Svenska folket befriade sig ju genom utfallet av folkomröstningen från den sprängmarsch in i kolsamhället som en snabb avveckling av kärnkraften hade resulterat i. Men detta gäller bara under förutsättningen att vi omedelbart får ett handlande från regeringens sida – ett energipolitiskt program som gör det möjligt för oss att ta till vara förutsättningarna för en förnuftigare planering när det gäller att ersätta vårt oljeberoende med andra alternativ. Regeringens oförmåga att ta sig samman i energifrågan hotar att spolia dessa möjligheter.

Miljöriskerna med kolförbränning har tagits upp i yrkanden i två socialdemokratiska motioner, dels i partimotionen, dels i motion 1980/81:304 av Ilagar Normark m. fl. Beträffande både försurningen och de med kol följande nedfallen av tungmetaller är läget i vårt land nu sådant, att varje ökning av utsläppen i varje fall lokalt kan få katastrofala följder och på sikt är en alarmerande risk för vår totalmiljö. Det måste därför vara av största vikt att man får kontroll över koleldningen.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Utskottet är ense om att understryka angelägenheten av att de miljöproblem med kolbränning som hänger samman med bl. a. svavel-, kväve- och tungmetallutsläpp noga bör prövas innan tillstånd till mer långtgående utvidgning av antalet koleldningsanläggningar i Sveriges lämnas. Tillstånd har av regeringen beviljats två kommuner att uppföra kolvärmeverk, och flera framställningar är på gång. Vattenfallsverket projekterar en elproduktion genom kolkondenskraftverk, som enligt socialdemokratisk uppfattning över huvud taget icke borde komma i fråga.

Det pågår ett omfattande forsknings- och utvecklingsarbete runt om i världen för att få fram den teknik som behövs för att klara kolets miljöproblem. Ett bättre grepp från regeringens sida om vår energipolitik skulle göra det möjligt för oss att avvakta med en alltför omfattande kolintroduktion för att få möjligheter att utnyttja en effektivare rening av utsläppen och en bättre hantering av avfallet.

Vi socialdemokrater anser att när det gäller tillstånd till anläggningar med koleldning så bör det slutliga avgörandet ligga hos regeringen, för den nödvändiga överblickens skull. Det bör ankomma på regeringen att föreslå sådana åtgärder i lagstiftningen att detta krav kan tillgodoses. Vi ansluter oss till de krav som rests i den socialdemokratiska motionen 304 om forskning och utveckling av reningsmetoder samt att hänsynen till människors hälsa måste respekteras vid användning av kol som energikälla. Jag ber därför att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservation som är fogad till jordbruksutskottets betänkande nr 14.

När det gäller de betydande vattenföroreningsfrågor som aktualiserats i två socialdemokratiska motioner, en av Bengt Silfverstrand och Maja Bäckström och en av John Johnsson m. fl., har utskottets socialdemokrater nödgats avge ett särskilt yttrande. Vi har försökt att nå enighet i utskottet om att understryka angelägenheten av att man i fråga om dessa allvarliga vattenföroreningar särskilt uppmärksammar den roll som jordbruksdriften spelar i sammanhanget. Inte minst gäller det den kraftiga handelsgödsel användningen i området. Vi har gjort detta därför att kemikalieanvändningen i jordbruket kan misstänkas vara en av orsakerna till de svåra miljöproblem som uppstått vid våra vatten även i andra delar av landet. Vi anser att varje tillfälle bör utnyttjas för att klarlägga den roll kemikalieanvändningen i jordbruket spelar. Då utskottets borgerliga majoritet avvisat vårt önskemål om att denna synpunkt borde understrykas i utskottets betänkande, har vi funnit det nödvändigt att med ett särskilt yttrande fästa riksdagens och de berörda länsstyrelsernas uppmärksamhet på frågan. Vi beklagar denna benägenhet från den borgerliga utskottsmajoritetens sida att så fort det gäller miljöproblem som kan vara förorsakade av jordbruket likt strutsen köra huvudet i sanden. Den inställningen motarbetar miljövården och gagnar heller inte jordbruksnäringen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationer som är fogade till jordbruksutskottets båda betänkanden.

Anf. 16 PER ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande nr 13 för innevarande riksmöte föreslås godkännande av en konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar, m. m. I huvudfrågan finns det knappast några delade meningar. I motionen 119, som jag nu skall tala för, föreslår vi också under punkt 1 att riksdagen skall godkänna konventionen. Men i yrkande 2 kräver vi ett riksdagens uttalande i anslutning till propositionen, ett uttalande av innebörd att Sverige skall verka dels för att konventionen snarast skall träda i kraft, dels för att konkreta åtgärdsprogram skall upprättas och genomföras mot luftföroreningarna inom de länder som undertecknat konventionen.

I reservationen, som är fogad till betänkandet nr 13 och som anknyter till en socialdemokratisk motion, kräver man att Sverige skall vara aktivt när det gäller bilaterala överläggningar med av konventionen berörda länder i syfte att få ned immissionen av luftföroreningar i Europa. Dessa krav ansluter nära till dem som vi ställt i vår motion, varför det är naturligt att vi vid en votering kommer att stödja reservationen.

Den konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar som regeringen nu föreslår riksdagen att godkänna är givetvis positiv till sitt innehåll. Men samtidigt måste det konstateras att den inte har någon rättsverkan i de länder som biträtt den. Vi kan inte påtvinga resp. länder åtgärdsprogram genom att hänvisa till konventionen. Den bygger på ländernas frivilliga medverkan och intresse för att lösa problemen med immissioner av föroreningar till den gemensamma atmosfären över oss.

Det är en självklarhet att åtgärder inom de stora industriländerna har den avgörande betydelsen då det gäller att minska utsläppen. Sverige är i detta sammanhang ett litet land som mottar betydligt mera föroreningar utifrån än vi själva släpper ut till atmosfären. Vi har därför synnerlig anledning att som land aktivt verka för att utsläppen minskar från de stora industriländerna i Europa i första hand. Det är också vad vi yrkar på i motionen 119.

I betänkandet 13 behandlas också två andra vpk-motioner som väckts under den allmänna motionstiden i januari 1980. Den första av dessa två, nr 1385, yrkar på att skyndsamma åtgärder skall vidtas för att låta undersöka de särskilda miljöproblemen i Blekinge. Det föreslås att naturvårdsenheten i Blekinge län i samarbete med statliga organ skall utarbeta ett åtgärdsprogram och att sedan statlig medelsanvisning för dess genomförande skall begäras. Med hänsyn till att Blekinge är särskilt utsatt i fråga om försurande nedfall och tungmetaller är det angeläget att särskilda åtgärder här sätts in. Erfarenheter från dessa särskilda insatser skall givetvis tas till vara vid likartade insatser på andra håll i landet.

Den andra motionen från allmänna motionstiden 1980 är nr 1544. Yrkande 1 d rör ett detaljkrav i en hel katalog av krav som redovisas i denna övergripande partimotion om energipolitiken i Sverige. Yrkandet har innebörden att åtgärder krävs för att sänka svavelhalten i eldningsolja till 0,3–0,4 %.

I utskottets skrivning behandlas tillhoppa fyra motioner som tar upp samma

Nr 56

**Fredagen den
19 december 1980**

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

problem. För tre av dessa görs en positiv skrivning, och det föreslås att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför. Tillkännagivandet omfattar inte motionen 1544, men man säger att den i förevarande del bör kunna anses besvarad med vad utskottet anför. Man säger att det av utskottet nyss förordade tillkännagivandet rörande en snabbare övergång till lågsavlig eldningsolja också delvis kan anses överensstämma med syftet bakom motionsyrkandet. Med vad utskottet nu anför kan vi t. v. låta det bero, men vi kommer givetvis att noga följa utvecklingen och förbehåller oss att återkomma i den här frågan vid kommande riksmöten.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till motionerna 1979/80:1385 och 1980/81:119.

Anf. 17 ESSE PETERSSON (fp):

Herr talman! Jag kommer att speciellt beröra betänkande nr 13 som vi har att behandla under denna punkt.

Att försurningen av mark och vatten är ett mycket allvarligt miljöproblem, kanske det mest allvarliga vi står inför, är välkänt. Det är så välkänt att någon längre redogörelse för problemets natur inte är nödvändig i det här sammanhanget.

Huvudorsaken till försurningen är som bekant den svaveldioxid som kommer ut i atmosfären då man förbränner kol och olja samt vid olika processer i industrin. Utsläppen av svaveldioxid i Europa är oerhört stora, f. n. ca 60 miljoner ton om året. Sverige svarar visserligen för bara 1 % av utsläppen, men våra försurningsproblem här i landet är långt större än vad vår andel av utsläppen i och för sig ger upphov till. Omkring tre fjärdedelar av det försurande nedfallet i Sverige beräknas komma från utlandet.

Utsläpp av svavel är visserligen den största, men inte den enda källan till dessa föroreningar. Även vissa kväveföreningar bidrar till det sura nedfallet, och deras andel av nedfallet och därmed av skadorna är förmodligen ökande.

Eftersom Sveriges natur skadas så allvarligt av andra länders sura utsläpp är det av stort nationellt intresse för Sverige att ett effektivt samarbete mellan länderna kommer till stånd när det gäller att få ner de sura utsläppen till en betydligt lägre nivå.

Att det är möjligt att begränsa utsläppen visas redan av vad vi genomfört och kommer att genomföra i Sverige. I utskottets betänkande redovisar vi att enligt 1976 års riksdagsbeslut skulle svavelutsläppen från industriella processer, på den tiden 200 000 ton om året, halveras fram till 1985. Naturvårdsverket räknar nu med att man kommer att klara detta mål och t. o. m. att nå ner till 85 000 ton 1985.

Det som är möjligt i vårt land är också möjligt i andra länder. De har tillgång till samma teknik som vi. Mot den bakgrunden representerar den konvention som nu riksdagen har att ta ställning till ett stort framsteg i vårt samarbete med våra grannländer. Konventionens huvudsakliga innehåll är att de länder som ansluter sig till den skall bemöda sig om att begränsa och

så långt möjligt gradvis minska och förhindra luftföroreningar, innefattande långväga gränsöverskridande luftföroreningar". För att uppnå detta skall man enligt artikel 6 "använda bästa tillgängliga teknik, som är ekonomisk möjlig". Vidare skall parterna "gemensamt utarbeta riktlinjer och strategier som kan användas som medel i bekämpningen av utsläpp av luftförorenande ämnen".

När man i något land planerar eller genomför åtgärder som kan ge ett betydande tillskott till långväga gränsöverskridande luftföroreningar skall på begäran överläggningar äga rum mellan de länder som är berörda, både de som överväger att släppa ut t. ex. svavel och de länder där svavlet ramlar ner.

En konvention av detta slag är viktig därför att den medför ett åtagande länder emellan, men naturligtvis är en sådan här konvention inte självuppfyllande. Den är ett bra verktyg, men liksom när det gäller andra verktyg gäller det att använda det om man vill ha nytta av det.

Man bör här observera att denna konvention till skillnad från en del andra internationella överenskommelser inte bara innebär att man skriver på att man skall respektera vissa principer. Man skall också ha ett verkställande organ. Redan innan konventionen har fått alla nödvändiga godkännanden från olika stater har man inrättat ett s. k. interimistiskt verkställande organ. Sverige kan alltså redan nu aktivt delta i arbetet inom detta organ och i olika expertgrupper. Konventionen ger också en formell grund för överläggningar mellan olika deltagande länder om konkreta utsläpp och miljöstörningar.

Konventionen, som omfattar inte mindre än 33 stater, innebär att praktiskt taget alla nationer i Europa i en folkrättsligt bindande form åtagit sig att bekämpa utsläpp av luftföroreningar som sprids över gränserna. Den står inte i motsats till kontakter mellan två länder var för sig, s. k. bilaterala kontakter. Socialdemokraterna har i en reservation talat för fler sådana kontakter. Det handlar i denna del av utskottsbetänkandet något om tolkningen av ett riksdagsbeslut 1977, och utskottet understryker där att detta besluts syfte var att främja ett fortsatt och intensifierat internationellt samarbete mot luftföroreningar.

Ett allmänt miljövårdsavtal har dessutom upprättats med EG-kommissionen i december 1977. Detta avtal innehåller bl. a. bestämmelser om informationsutbyte och rätt för svenska myndigheter att yttra sig över olika åtgärder på detta område inom EG m. m. EG:s miljöministrar har nu godkänt direktiv från EG-kommissionen om strikta bestämmelser för utsläpp av bl. a. svaveldioxid. Dessa regler måste genomföras i den nationella lagstiftningen före april 1983. Ett speciellt miljövårdsavtal av liknande karaktär har upprättats mellan Sverige och Danmark i april 1979.

För det internationella samarbetet vid bekämpningen av luftföroreningar är den konvention vi nu skall godkänna en betydande framgång. Den är också resultatet av ett hårt arbete från svensk sida, ett arbete som kulminerade under folkpartiregeringens tid, då den verkliga överenskommelsen mellan de olika länderna blev klar. Det formella undertecknandet

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

och de därefter följande formella godkännandena av de olika ländernas parlament har följt därefter.

Vad som nu måste följa från svensk sida är ett långvarigt arbete med denna konvention som ett hjälpmedel för att få till stånd begränsningar av de försurande utsläppen i Europa.

En viktig fråga i det sammanhanget, som också uppmärksammats i en motion, är åtgärder för att utomlands skapa ökad kännedom om de allvarliga skador som luftföroreningarna förorsakar i Sverige. Vid utskottsbehandlingen av motionen har vi funnit att ett antal sådana initiativ har tagits. Bl. a. planerar man i anslutning till tioårsminnet av den stora FN-konferensen om miljön i Stockholm en internationell konferens om försurningsproblemen. Vidare bidrar man till enskilda organisationers informationsaktiviteter. Man får anta att liknande åtgärder kommer att vidtas även i framtiden, och vi i utskottet menar att någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida inte är påkallad. Angelägenheten av internationell opinionsbildning har redan uppmärksammats.

Våra möjligheter att få till stånd begränsningar av svavelutsläppen i våra grannländer har förmodligen också ett samband med våra egna insatser mot försurning.

Ju mer ambitiösa åtgärder vi själva vidtar när det gäller att minska svavelutsläppen, desto större verkan bör den svenska miljöpolitikens innehåll ha när det blir fråga om direkta överläggningar med olika grannländer. Omvänt skall vi inte vänta oss att våra krav på åtgärder mot försurningen väcker någon större uppmärksamhet i grannländerna, om vi inte själva föregår med gott exempel.

Utskottet har behandlat ett antal motioner. Som varande en av motionärerna är det tillfredsställande att i denna debatt också kunna företräda ett enigt jordbruksutskott när det gäller grundprinciperna i det nu föreliggande betänkandet.

Sedan flera år tillbaka har vi haft regleringar när det gäller svavelhalten i eldningsolja. Enligt tidigare beslut kan övergång till lågsvavelolja ske etappvis, och under det kommande året kommer förbudet mot starkt svavelhaltiga oljor att utvidgas till ytterligare fyra län, nämligen Uppsala län, Västmanlands län, Kopparbergs län och Gävleborgs län. Vad som sedan återstår är de fyra nordligaste länen samt Gotland.

Utskottet har nu bedömt försurningssituationen på så sätt att vi menar att regeringen noggrant bör pröva förutsättningarna för att ytterligare tidigare-lägga övergången till lågsvavlig olja. Vi syftar då i första hand på de delar av landet där övergången inte skall ske förrän den 1 oktober 1984. Utskottet har därvid uppmärksammat förekomsten av försurningskänsliga områden även i landets norra delar samt att en koncentration av industriföretag med stora svavelutsläpp t. ex. i Västernorrlands län har medfört speciella försurningsproblem. Vad utskottet anfört med anledning av olika motioner om den här frågan bör enligt utskottets mening ges regeringen till känna.

När det gäller inventering av pågående svavelutsläpp redovisas i utskottets betänkande att naturvårdsverket f. n. genomför en kartläggning av indu-

strins processutsläpp, och den kommer att redovisas under 1981. så att vi får underlag för fortsatta beslut i denna del. Vidare inventerar naturvårdsverket med jämna mellanrum svavelutsläppen i samband med förbränning av eldningsolja m. m.

Svavelutsläppen kan påverkas genom svavelhalten i den olja och det kol som förbränns, liksom genom olika reningsåtgärder vid olje- och kolanvändning.

Men det är också viktigt att minnas att när vi önskar minska utsläppen av svaveldioxid har detta ett nära samband med energipolitiken i stort. Utskottet har konstaterat att minskade svavelutsläpp är ett mål som allmänt sett stämmer väl överens med de ekonomisk-politiska och energipolitiska strävandena att reducera vårt lands oljeberoende. Det räcker naturligtvis inte med den allmänna energipolitiken för att minska försmurningen, långt därifrån. Men vi skall minnas att när vi kan hålla nere användningen av fossila bränslen, så håller vi också nere svavelutsläppen.

Riksdagen kommer inom kort att få anledning att behandla försmurningsfrågan i dess energipolitiska sammanhang. Under våren skall vi ta ställning till den regeringsproposition om energipolitiken som är under utarbetande.

Sådana frågor som miljöavgifter på svavelhaltiga bränslen samt åtgärdsprogram för övergång till andra energikällor m. m. har ett sådant samband med energipolitiken i stort att utskottet tycker det är rimligt att behandla dem i deras större energipolitiska sammanhang. Detta är också en uppfattning som jag i min egenskap av motionär tillsammans med Börje Stensson finner ganska rimlig.

Vi får inte heller glömma bort att även om utsläppen av försmurnande ämnen kan minskas genom internationella överenskommelser och genom reningsåtgärder så har stora skador redan vållats. Även om utsläppen minskar, kommer ytterligare skador att vållas.

Dessa delar av problemet har särskilt uppmärksammats i en folkpartistisk och en socialdemokratisk motion.

Vad det här främst handlar om är motåtgärder i form av kalkning av sjöar och vattendrag. Det håller dessutom på att tillkomma en del alternativa tillvägagångssätt, och vi har fått föredragningar i utskottet om sådan ny teknik. Det gäller främst contracidmetoden, som aktualiserats av limnologiska institutionen vid Lunds universitet i samarbete med Atlas Copcos forskningslaboratorier och som nu prövas i ett pilotprojekt i Lilla Galtsjön i Blekinge. Denna metod för restaurering av försmurnade sjöar innebär i korthet att man genom harvning av sjöns bottenkikt tillsätter en sodalösning i det översta sedimentskiktet, som då framkallar en kemisk process, som ökar den biologiska aktiviteten. Metoden i fråga tycks vara mera kostnadskrävande än den traditionella kalkningen men samtidigt ge ett avsevärt bättre skydd under en längre tidsperiod.

Utskottet har med anledning av motionerna framhållit att trots de insatser som gjorts har försmurningsproblemen fått en sådan omfattning att speciella åtgärder krävs i många sjöar. Kalkning eller andra restaureringsåtgärder

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

måste äga rum i betydande utsträckning. Utskottet har uppmärksammat att anslaget höjdes från 10 till 15 milj. kr. i den senaste statsbudgeten. Mycket tyder också på att en ytterligare förstärkning av denna satsning kommer att ske inför kommande budgetår trots det nu rådande allmänt kärva samhälls-ekonomiska klimatet. Trots detta är den förhållandevis begränsade kalkning som hittills ägt rum enligt utskottets mening otillräcklig om den betraktas mot bakgrund av antalet sjöar som hotas av allvarliga skador. Men inte minst med hänsyn till den statsfinansiella situationen bör man överväga någon form av avgiftssystem för att bidra till finansieringen av såväl forskning som direkta praktiska åtgärder mot föroreningseffekterna.

Det är emellertid på det sättet att senast den 1 juni 1981 skall naturvårdsverket och fiskeristyrelsen presentera en samlad redovisning av den försöksverksamhet med kalkning som pågått. Det skall också komma förslag till fortsatt verksamhet. Mot den bakgrunden menar vi i utskottet att något uttalande från riksdagens sida om kalkningsverksamhetens omfattning och inriktning nu inte är påkallat. Riksdagen kommer ändå inom relativt kort tid att få ta ställning till den framtida verksamheten på detta område.

Herr talman! Vi fattar i dag inga beslut som på en gång löser föroreningssproblemen. Men vi godkänner ett internationellt avtal som kommer att göra det mycket lättare att i framtiden verka för begränsning av miljöstörningarna. Detta är en viktig framgång. Skall den ha bestående värde krävs det att vi här i Sverige och våra kolleger i andra länder lägger ner mycket stor omsorg på det fortsatta arbetet för att få bukt med föroreningssproblemen.

Jag yrkar bifall till jordbruksutskottets hemställan i betänkande nr 13.

Vad gäller betänkande nr 14 vill jag bara kort notera att däri bl. a. behandlas en motion med yrkande om att riksdagen anhåller att regeringen lägger fram förslag om att blyfri regularbensin införs fr. o. m. den 1 januari 1983.

Från utskottets sida anför vi följande i nämnda betänkande:

"Utskottet vill för sin del ånyo betona att snara och verkningfulla åtgärder bör vidtas mot bilavgasens hälso- och miljöeffekter. Det framgår av den lämnade redogörelsen av genomförda utredningar, att blyfri bensin bör kunna införas inom en snar framtid och att dess introduktion kommer att underlättas om den sammankopplas med att oktanhöjande motoralkohol införs som tillsats i bensinen. Utskottet tar härvid fasta på jordbruksministerns uttalande att de förslag till åtgärder mot bilavgaser som bereds i regeringskansliet skall bilda underlag för det av riksdagen begärda åtgärdsprogrammet mot bilavgasutsläppen. I detta sammanhang må även uppmärksammas att regeringen enligt energiministerns uttalande i propositionen om oljeersättning avser ta upp frågan om erforderliga styrmedel för en introduktion av syntetiska bränslen i den till våren 1981 aviserade energipropositionen. Enligt utskottets uppfattning är det angeläget att åtgärderna för att minska bilavgasernas miljöstörningar genomförs samtidigt med införandet av alternativa drivmedel och att övergång till oblyad bensin senast sker i detta sammanhang. Utskottet anser att den tidsplan som arbetsgrup-

pen för blyfri bensin angett bör vara utgångspunkten för regeringens bedömning härvidlag. Vad utskottet sålunda anfört med anledning av motion 1979/80:1373 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.”

Därmed, herr talman, yrkar jag även bifall till vad jordbruksutskottet hemställt i betänkande nr 14.

Anf. 18 SVANTE LUNDKVIST (s) replik:

Herr talman! Esse Petersson har nu som företrädare för utskottsmajoriteten haft tillfälle att uttrycka sin förnöjsamhet med det sätt på vilket de borgerliga regeringarna har hanterat försurningsproblemen. Det tjänar naturligtvis inte mycket till att gråta över spilld mjölk. Men nog är det anledning att konstatera att även jordbruksministern i dag tycks anse att han har en del försummelser att gottgöra, eftersom han i sitt pressmeddelande kungör att han nu avser att planera en rundresa i Europa för att markera allvaret i den svenska ståndpunkten.

Anf. 19 PER ISRAELSSON (vpk) replik:

Herr talman! Esse Petersson refererade utskottsbetänkandet i stora drag och angrep inte särskilt mycket motionärerna. så därför får vi väl inte någon större polemik.

Han sade emellertid att vi i dag inte fattade något beslut som löser försurningsproblemen. Det är vi medvetna om. Därför måste de här frågorna hela tiden följas upp, och Sverige måste se till att ligga bra till i ett internationellt sammanhang och mycket aktivt arbeta för att, som jag sade i mitt första inlägg, förmå de stora länderna med de stora utsläppen att vidta åtgärder som minskar den försurningen. Den drabbar Sverige hårt, och den kommer att bli allt värre, om utsläppen fortsätter. I debatten, i betänkandet och i konventionen framhålls svaveldioxiden som den stora boven i dramat. Det är klart att det i de stora utsläppen mest rör sig om svaveldioxid, men jag vill också påminna om att det inte bara handlar om svaveldioxid, utan också om försurande kväveoxider. Det kan vidare vara organiska ämnen som är skadliga för den biologiska naturen, och det kan, inte minst, röra sig om diffusa tungmetallutsläpp, som också påverkar miljön negativt. Vi har ju tidigare här i riksdagen behandlat motioner om kadmium och kvicksilver. Om man studerar naturvårdsverkets rapport om kvicksilvernedfallet, finner man att den visar att vi över Sverige har ett betydande, diffust kvicksilvernedfall som uppgår till avsevärd storlek. Alla dessa problem måste också uppmärksammas.

Angående den motion om miljöproblemen i Blekinge som är väckt av Bertil Måbrink vill jag slutligen än en gång framhålla, att Blekinge är ett utsatt landskap och att det därför vore bra med ett särskilt projekt som berörde Blekinge, av vilket man kunde lära även för övriga delar av landet. Och om ett kolkraftverk skall lokaliseras till Blekinge i framtiden, så måste det ske under sådana betingelser att det miljömässigt sett kan godtas. Med den teknik som finns i dag tror jag emellertid att vi knappast skulle kunna godkänna att ett kolkraftverk lokaliserades till Blekinge, eftersom det skulle i utomordentligt hög grad öka miljöbelastningen i detta utsatta landskap.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Anf. 20 ESSE PETERSSON (fp) replik:

Herr talman! Till Svante Lundkvist vill jag säga att det inte kan vara något fel, om den nuvarande jordbruksministern tycker att det är värdefullt att företa en rundresa till olika stater i Europa för att bekräfta den konvention som nu har upprättats och påskynda ratificeringen av den.

Vi skall ha klart för oss att man har nedlagt ett väldigt arbete både vad gäller konventionen och i det direkta samarbetet med olika länder. Jag hade anledning att ta upp detta i mitt inledningsanförande, och jag noterar också att det inte var detta arbete som Svante Lundkvist angrep. På detta område finns en väsentlig del av hela miljöproblematiken, och vi bör alla göra vårt yttersta för att komma fram till goda lösningar på miljöproblemen över huvud taget.

Till Per Israelsson vill jag säga att polemik inte är något självändamål. Vill man åstadkomma resultat är det bättre att redovisa sakliga ståndpunkter än att polemisera för polemikens egen skull.

När det gäller frågan om Blekinge som ett speciellt försöksområde för pilotprojekt är det ju ändå på det sättet att vi inte bara där, utan i hela södra Sverige har betydande försurningsproblem, inte minst i Småland och Halland. Det är stora områden som vi behöver vidta åtgärder för att skydda. Regeringen är också beredd att satsa på de försurade delarna för att få en bättre tingens ordning där. Detta framgår också av anslagssidan. Förslag om betydande anslagshöjningar har lagts fram, och höjningar i statsbudgeten har också skett, bl. a. det senaste året.

Kolsidan får vi diskutera i det energipolitiska sammanhanget. Det är alldeles uppenbart att mängden kol som kommer att användas också påverkar nedsmutsningsgraden. Men i det sammanhanget skall man kanske från vpk vara litet försiktig med tanke på den linje man drev i folkomröstningen för mindre än ett år sedan.

Anf. 21 SVANTE LUNDKVIST (s) replik:

Herr talman! Nej, det är naturligtvis inget fel att jordbruksministern nu skall resa runt i Europa. Vad som är felet är att han behövde fyra år för att förstå vikten av den här aktiviteten. Vad vi från reservanternas sida har velat understryka är att ambitionsgraden för resan verkar låg, om avsikten bara var att han skall ut och markera allvaret i den svenska ståndpunkten. Vi önskar att han skall återuppta det jobb som avbröts med den socialdemokratiska regeringens fall – nämligen att aktivt verka för genomförande av de bilaterala avtal som vi tror är ett betydande stöd när det gäller att snabbare nå resultat i den här viktiga frågan.

Anf. 22 PER ISRAELSSON (vpk) replik:

Herr talman! Esse Petersson sade att han föredrog att redovisa sakståndpunkter framför att driva polemik. Så långt är vi överens. Det är en linje som jag alltid försöker följa i debatter i riksdagen.

Sedan sade Esse Petersson att det finns fler områden i södra Sverige än Blekinge som är utsatta. Det är vi medvetna om, men vi är också medvetna

om att Blekinge är ett särskilt utsatt landskap. Det skulle därför vara lämpligt med ett sådant här projekt, och erfarenheterna från det skulle kunna användas i andra delar av landet.

I frågan om kolanvändning skall vpk vara litet försiktiga, säger Esse Petersson, eftersom vi stödde linje 3 i folkomröstningen. Jag vill inte ta upp någon debatt om detta, för det är det väl inte meningen att vi skall göra. Men jag vill hävda att om vi hade vunnit, hade det inte alls blivit någon ökad kolanvändning. Den stora kolanvändningen med den linje som vann kan man riskera att få längre fram i stället, efter 1990, när man skall avveckla en större kärnkraftsanvändning än vi annars skulle ha haft. Men det skall vi som sagt inte debattera i dag. Jag ville bara svara Esse Petersson.

Anf. 23 ESSE PETERSSON (fp) replik:

Herr talman! Svante Lundkvist säger att det har krävts ett antal år för att man över huvud taget skall ta den här frågan på allvar. Jag vill erinra Svante Lundkvist om att folkpartiregeringen med Eric Enlund som jordbruksminister tog ett mycket kraftfullt initiativ för att genomföra förhandlingarna kring denna konvention.

Samtidigt skall vi ha klart för oss att det dessutom har förts överläggningar om avtal när det gäller EG-kommissionen och Danmark. Vad var det som Svante Lundkvist och socialdemokraterna försökte flagga med i detta sammanhang? Det var ett avtal med DDR som man hade uppe till behandling. Visst är det bra även med sådana åtgärder. Men man kan inte säga att det är viktigare att nå överenskommelser med en stat än med 33 stater, som det gäller i den här konventionen som vi i dag har att behandla – eller sådana avtal som har ingåtts med EG resp. Danmark. Det tog väl ett antal år även för Svante Lundkvist, som blev jordbruksminister 1973, innan han nådde fram till detta enda avtal 1976.

Försurningen är ingenting som inträffade i mitten 1970-talet. Det är något som vi har haft att dras med i olika grad under decennier. Låt oss ha det i minnet, och låt oss nu sluta upp med partikäbblat i de här frågorna och positivt driva på för att få fram åtgärder som blir till stor nytta för hela samhället genom att vi kommer till rätta med försurningsproblematiken när det gäller både mark och vatten. Nog krävs det gemensamma insatser, både här hemma och på internationell basis.

Talmannen anmälde att Svante Lundkvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 24 MARGIT ODELSPARR (c):

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande nr 13 behandlas bl. a. en motion av Martin Olsson och mig, där vi begär att eldningsolja med högre svavelhalt än 1 viktprocent ej får förbrännas i Västernorrlands län fr. o. m. den 1 januari 1981. En motion med samma yrkande har även väckts av de socialdemokratiska ledamöterna från Västernorrlands län.

Luftföroreningar och deras effekter på människa och natur har under

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

senare år varit föremål för omfattande debatt och utredningsarbete. Bland luftföroreningarna i våra tätorter utgör svavelutsläppen ett av våra mest besvärande miljöproblem. Svavelutsläppen medför allvarliga risker för människornas hälsa. De leder också till försurning av mark, sjöar och vattendrag och orsakar skador på byggnader och material av olika slag.

I motionen har vi pekat på de stora problem som finns i Sundsvallsområdet på grund av luftföroreningar från ett flertal industrier. Detta förhållande har väckt en berättigad oro bland befolkningen. I Sundsvallstrakten har vi t. ex. stora utsläpp av benspyren från Gränges Aluminium och kadmium och kvicksilver från bl. a. massaindustrier. Dessutom tillkommer bly från bilavgaser. Ett flertal statliga utredningar har ansett svaveldioxid utgöra en hälsorisk med bl. a. påverkan på luftvägarna i form av kronisk luftförskatarr och nedsättning av andningsfunktionerna. Av undersökningarna framgår att detta framför allt gäller när svaveldioxid förekommer tillsammans med andra ämnen. Högsvavlig olja innehåller dessutom mer av andra föroreningar än lågsvavlig olja, såsom tungmetaller och benspyren. Av tungmetallerna har nickel visat sig vara cancerframkallande. Likaledes har benspyren visat sig kunna framkalla cancer. Den högsvavliga oljan innehåller dessutom åtskilligt mera stoft än den lågsvavliga oljan.

Frågan om sambandet mellan cancer och svaveldioxid är omstridd. Mellan åren 1958 och 1972 ökade antalet nyttillkomna cancerfall från 19 000 per år till 30 000 per år. Omkring hälften av ökningen anses bero på att vi lever längre, att vi får säkrare beskrivning av dödsorsakerna och andra liknande faktorer. Till resten av ökningen – 5 000 fall per år – har den medicinska sakkunskapen ingen entydig förklaring. De flesta menar ändå att 80 % av alla cancerfall är orsakade av människan själv genom skadliga ämnen i arbetsmiljön, rökning, tillsatser i födan och utsläpp av föroreningar. Viktigt att komma ihåg är också det faktum att det tar 20–30 år att utveckla en cancer, varför resultatet av dagens utsläpp syns först mot slutet av århundradet.

På uppdrag av kommunfullmäktige i Sundsvalls kommun har hälsovårds-kontoret nyligen genomfört en undersökning av ett antal sjöar i området där spridningen av försurande luftföroreningar studerats. Resultat av denna undersökning visar att försurningssituationen inom Sundsvalls kommun är oroande vad gäller ytvattentillgången. Var tredje sjö bedöms vara försurningshotad eller försurningsskänslig. Dessutom bedöms var fjärde sjö vara föremål för en accelererande försurning med allvarliga ekologiska skador som följd inom en fem- till tioårsperiod. Endast en dryg tredjedel av sjöarna bedöms vara "betryggande" skyddade mot försurningsskador inom den närmaste tiden.

Med detta som bakgrund är det glädjande att utskottet i princip har ställt sig bakom våra krav i motionen, då man uttalat att regeringen noga bör pröva förutsättningarna för en tidigare övergång till lågsvavlig olja i de områden av landet där övergång till lågsvavlig olja eljest skulle ha skett från den 1 oktober 1984. Jag utgår därför från att regeringen kommer att besluta i enlighet med utskottets intentioner.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan i samtliga punkter.

Anf. 25 STEN STURE PATERSON (m):

Herr talman! Den 28 september 1635 undertecknades ett förslag till apotekarordning för apotekarna i Stockholm. I detta ställdes för första gången upp regler för hur gifter skall hanteras. Det ligger ett långt utvecklingssteg mellan den tidens syn på gifters förekomst och hantering och dagens komplexa problem när det gäller att trygga människans tillvaro.

Från en utgångssituation där miljöfarliga ämnen var individcentrerade har de fram till dagens läge vuxit ut till att bli ett hot mot hela mänskligheten. Detta är främst ett resultat av industrialismens snabba tekniska landvinningar – utan samtidig kontroll av desammas ekologiska bieffekter. Människan har fått tekniska hjälpmedel i sin hand, med vilka hon efter behag kan omforma och utnyttja sin fysiska miljö. Under intryck av en stark utvecklingsoptimism har mänsklig strävan inriktats mot att i standardhöjande syfte exploatera naturrikedomarna. Människan har satt sig som herre över naturen och glömt bort att hon är en del av densamma.

Följdverkningarna av ett sådant betraktelsesätt har icke uteblivit. Jorden runt bärs vittnesbörd härom fram i form av ökenspridning, jorderosion, grundvattensänkning, förödda åkermarker och utplånade skogar. Vad som från början framstått som en ousinlig tillgång lider i dag av överexploateringens alla tecken. Iit hör luft och vatten – hänsynslöst utnyttjade som recipienter för det moderna industrisamhällets avfallsprodukter. Ren luft och rent vatten är allt svårare att finna.

Herr talman! Inför den tecknade bakgrundssituationen framstår regeringens proposition 1980/81:31 om godkännande av konvention om långväga gränsöverskridande luftföroreningar som ett väsentligt bidrag till skydd och förbättring av den fysiska miljön. Bakom tillkomsten av denna konvention ligger ett vägöppnande svenskt initiativ i syfte att få kontroll över luftföroreningar med internationell spridningskraft. Problemet togs upp av organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD), som efter inledande studier överlät frågans vidare behandling åt FN:s ekonomiska kommission för Europa (ECE). Vid dess ministerrådsmöte i Genève i november 1979 framlades och undertecknades av 33 länder den konvention som vi i dag har att godkänna.

Propositionen tar närmast upp överväganden av specifikt svenskt intresse – försurningsproblemet. Allvaret i detta för vårt land stora miljöproblem understryks av att ca 70–80 % av det försurande nedfallet hos oss är av utländskt ursprung och orsakas av främst svaveldioxid och kväveföreningar, som till övervägande del kommer från Storbritannien, Tyska förbundsrepubliken, Tyska Demokratiska republiken och Polen.

Konventionstexten, som slutjusterades vid ECE:s årssession i april 1979 och undertecknades vid miljöministermötet i november samma år, har som grundläggande åtagande att "de avtalsslutande parterna – – skall bemöda sig om att begränsa och så långt möjligt förhindra luftföroreningar,

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

innehållande långväga gränsöverskridande luftföroreningar”.

Vilka föroreningar är då aktuella? Den samlade kunskapen härom är redovisad i bl. a. arbeten sådana som The Global 2000 Report to the President utgiven av US Government Printing Office 1980 och John G. Loockwood: Causes of Climate, London 1979. Där finner man uppräknat elva olika ämnen, av antropogent ursprung – dvs. orsakade av mänsklig verksamhet – som förorenar luften och medför såväl lokala, regionala som globala återverkningar. Understrykas bör således att den konvention vi nu behandlar icke enbart är av väsentlig betydelse för de 33 länder som undertecknat handlingen, utan även har ett stort värde i att den markerar första steget på en nödvändig utveckling mot en konvention av global räckvidd. Problemets globala omfång är en realitet; så även medvetenheten om att det är omöjligt för en enskild nation att skydda sig mot luftföroreningar orsakade av andra nationer.

I konventionen ges högsta prioritet åt åtgärder för bekämpning av luftföroreningar förorsakade av svavelföreningar. Detta är ur svensk synpunkt högst tillfredsställande. Snara åtgärder är emellertid nödvändiga även vad gäller andra luftföroreningar. Hit hör utsläppen av koldioxid, som ger klimatförändringar, samt frigörandet av kemikalier som reducerar stratosfärens ozonskikt.

Under 1800-talets för-industriella epok beräknas atmosfärens CO₂-halt ha uppgått till 290 ppm. 1976 har denna siffra stigit till 332 ppm. Det beräknas att CO₂-koncentrationen år 2000 skall ha ökat till 385 ppm, och, vid oförändrad utveckling, till 580 ppm år 2025–2050. Orsaken till denna fortlöpande höjning anges av de flesta experter vara: förbränning av fossila bränslen, kalkbränning samt skogsskövling. Hur utvecklingen kommer att gestalta sig blir beroende av vilken energistrategi som mänskligheten kommer att välja. Ett antal energi-scenarier i Global 2000 Report anger följande variationsmöjligheter:

Om användningen av fossila bränslen ej ökar efter 1985 blir luftens CO₂-halt ca 450 ppm år 2050. Om naturgas ersätter världens hela kolförbrukning och halva oljeförbrukning, stiger CO₂-värdet till ca 1 070 ppm år 2050. Om syntetiska bränslen ersätter all olja, och kol ersätter gas, kommer CO₂-koncentrationen år 2050 att ligga avsevärt över 1 200 ppm.

Atmosfärens koldioxid-koncentration påverkar klimatet genom sin växthuseffekt. Koldioxiden släpper igenom solstrålningen till jordytan men fångar upp en del av utstrålningen från jorden och reflekterar den tillbaka. Följden av en ökad CO₂-halt blir att temperaturen stiger på jordytan och i de lägre luftskikten. En geofysisk studiekommitté inom USA:s vetenskapsakademi har analyserat hithörande problem med hjälp av uppställandet av en av de hittills mest kompletta klimatmodellerna. Som resultat framkom att enbart en fördubbling av CO₂-halten i atmosfären ger en temperaturhöjning på medelhöga latituder på 2°–3°C och en genomsnittlig ökning av nederbörden på 7 %. I polarområdena blir temperaturstegringen 3 à 4 gånger så stor. Den förutsedda ökningen av CO₂ fram till år 2150–2200 kan innebära en höjning av den globala medeltemperaturen på mer än 6°C. Vi har då fått ett

temperaturklimat motsvarande det som rådde under mesozoikums värmetid för 70 till 100 miljoner år sedan. Följdverkningar blir bl. a. nedsmälta polarisar, stigande nivåer på världshaven och översvämmade låglandskuster.

Den andra typen av luftförorening inom området för långväga transporter, som jag här i korthet vill beröra, herr talman, är aerosoler som reducerar stratosfärens ozonskikt. Detta har egenskapen att absorbera ultraviolett ljus och därmed skydda växter och djur från skadlig strålning. Vid absorptionen av UV-strålningen värms ozonskiktet upp, och en temperaturinversion uppkommer som begränsar den vertikala blandningen i atmosfären. Föroreningar från mänskliga aktiviteter som kommer in i ozonskiktet kvarstannar där i årtal, till dess de har omvandlats till andra ämnen eller blir återförda till troposfären. Flera sådana immisioner är kända för att reducera ozonet. Främst bland dessa kommer klorofluorkarboner från sprayflaskor, jetflygplan och användningen av kvävegödselmedel i jordbruket.

Enligt USA:s vetenskapsakademi kommer ozonet att minska med 14 % de närmaste 50 åren vid en klorofluorkarbonförbrukning på 1974 års nivå. Framtida överljudsplan väntas reducera ozonet med 6–7 %, och en två- till tredubbling av förbrukningen av kvävegödsel tar bort ytterligare 3–4 % av ozonet. Även om den vetenskapliga utvärderingen av dessa beräkningar ej är entydig stöds dragna allmänna slutsatser av de senast gjorda undersökningarna inom området.

Den största faran med ett reducerat ozonskikt ligger i att en ökad UV-strålning skulle påverka livets evolution på jorden och förändra balansen mellan ekosystemen. Hudcancer hos människan skulle öka, mest i högländerna, med 20–30 % vid en ozonminskning på 10 % i stratosfären.

Anförda exempel på långväga luftföroreningar har jag velat ta fram, herr talman, för att belysa komplexiteten i hithörande frågor och understryka vikten av att konventionens målsättning snarast blir uppfylld av anslutna stater och uppfylld i hela sin vidd. Problemen är många och kräver för sin lösning ökade forskningsinsatser och ett intensifierat internationellt samarbete. Härmed följer ett stigande behov av utbildning av såväl forskare som naturvetare, tekniker m. fl. yrkeskategorier som berörs av projektet. Inom såväl vår gymnasiala skola som vid våra universitet och högskolor bör planeringen starta redan nu för att möta detta utbildningsbehov.

Med godkännandet av denna konvention tar vi ett första, hoppfullhetens steg mot lösningen av ett svårbemästrat internationellt miljöproblem. Detta steg måste följas av många fler på samma väg – ansvaret mot kommande släkten kräver så.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i jordbruksutskottets betänkande 1980/81:13.

Anf. 26 LARS HEDFORS (s):

Herr talman! Jag har tillsammans med mina partikamrater från Kronobergs län i motion 1979/80:1379 aktualiserat den tilltagande försurningen av vatten och marker, som är alldeles särskilt påtaglig i vårt län. Jag skall

Nr 56

**Fredagen den
19 december 1980**

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftfö-
roreningar, m. m.*

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

ytterligare något utveckla tankegångarna i denna motion. Men jag kommer inte att yrka bifall till den, eftersom jag tycker mig kunna spåra en viss välvilja till det som framförs i motionen i utskottsbetänkande 13 och framför allt i den reservation som är fogad till betänkandet.

Tidigare talare har vältaligt vittnat om försurningens orsaker och verkningar. Jag skall därför – för tids vinnande – hoppa över den delen av mitt anförande och bara ge några exempel på vad försurningen ställt till med i Kronobergs län.

Där befarar länsstyrelsen nu att hela 70 % av länets sjöareal kommer att vara förstörd redan om något tiotal år. Då kommer alltså växtplanktonsamhället i sjöarna att ha blivit artfattigare, kräftor och snäckor att ha försvunnit och fiskarnas fortplantning att ha omöjliggjorts.

Av 102 rinnande vatten i Kronobergs län, främst större tillflöden och åsträckor, hade våren 1979 60 % ett pH-värde på 5,0 eller lägre. Bara ett enda vatten hade ett pH-värde över 6,0. Länets största och landets tionde sjö Bolmen har en mycket tydlig negativ pH-utveckling. Trenden för denna sjö pekar mot att dess alkalinitet är förbrukad vid mitten av 1990-talet. Då har alltså de basiska hydroxidjonerna försvunnit och skyddet mot försurning upphört.

Det finns, mig veterligt, inga mätningar av halter av giftiga metaller i Kronobergs län, men i grannlänet Blekinge har man kunnat konstatera förhöjda kadmium- och aluminiumhalter i ett flertal insjöar. Med tanke på närheten är det inte orimligt att antaga att förhållandena är likartade i Kronobergs län.

Varifrån kommer då det stoff som försurar marker, sjöar, vattendrag och grundvatten? Ja, om vi tittar på Kronobergs län och håller oss till svavlet, som är den största boven i dramat, så visar det sig att ungefär en fjärdedel kommer från inhemska föroreningskällor och tre fjärdedelar från utländska. Det är, som tidigare sagts, framför allt industrier samt kol- och oljeeldade kraftverk som svarar för föroreningarna. Kronobergs län drabbas särskilt hårt av oljekondenskraftverket i Karlshamn, som 1979 distribuerade 5 000 ton svaveldioxid, och Pilkingtons glasverk i Halmstad, som årligen släpper ut 750 ton. En annan försurningsorsak är den sedan 1960-talet tilltagande användningen av surgörande gödselmedel inom jordbruket.

Eftersom huvuddelen av de försurande ämnena kommer från främmande länder, måste en huvuduppgift bli att få dessa länder att rena sina stoffutsläpp bättre än nu. Det kan egentligen bara ske genom internationella överenskomelser av olika slag.

Konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar är därför välkommen, även om den har sina brister. Den kommer t. ex. inte att få några effekter förrän år 2000. Vidare är texten i vissa delar så vagt hållen, att den förefaller till intet förpliktande. Den kan emellertid tjäna som utgångspunkt för fortsatta förhandlingar. Och många människor förväntar sig nu att regeringen agerar kraftfullt i den här frågan och tar upp s. k. bilaterala förhandlingar med andra länder. Det borde inte vara svårt att övertyga t. ex. Västtyskland att minska ner sina försurande utsläpp. Massor

av västtyskar utnyttjar ju Sveriges unika allemansrätt för vila och rekreation, t. ex. fiske. De kan med egna ögon se eländet i form av livlösa svenska sjöar och vattendrag.

För att få gehör för våra krav i internationella förhandlingar måste vi emellertid, som det har sagts tidigare här, själva föregå med gott exempel och vidtaga kraftfulla åtgärder. Vi måste t. ex. se till att vi lever upp till den målsättning som 1976 spikades av den socialdemokratiska regeringen, nämligen att utsläppen år 1985 skall vara nere på 1950-talets nivå. Vi måste också se till att de lagar och förordningar som gäller för företags och kommuners förorenande utsläpp i luft och vatten följs. Så är uppenbarligen inte fallet i dag. Enligt naturvårdsverkets tidning Miljöaktuellt, nr 8/1980, bryter närmare 100 företag och kommuner kontinuerligt mot gällande bestämmelser på detta område. Som exempel nämner man fabriker som byggs färdiga innan prövning enligt miljöskyddslagen från 1969 är klar. Man nämner produktionsökningar på upp till 100 % efter ombyggnad utan sådan prövning och utsläppsöverskridanden på upp till 600 %.

Vidare måste vi vara observanta på den fara för miljön som den växande efterfrågan på koleldade kraftverk utgör. I Kronobergs län ser vi i dag med stor oro på de planer som Sydkraft har på ett s. k. kolkondenskraftverk i Karlshamn. Enligt Sydkrafts ursprungliga förslag skulle detta kraftverk distribuera 12 000 ton svaveldioxid och 3 ton metaller årligen. Nu har man emellertid kompletterat sin ansökan och därvid redovisat lägre immissioner av svavel. Enligt experter kommer dessa att uppgå till ca 3 000 ton/år. Även detta är en oacceptabelt hög immissionsnivå, som kommer att få en fullständig förödande effekt på bl. a. den kronobergska naturen. Vi socialdemokrater i Kronobergs län har därför kraftigt protesterat mot planerna på ett kolkondenskraftverk i Karlshamn. Till råga på eländet har regeringen nu gett Pilkingtons glasverk i Halmstad tillstånd att släppa ut ytterligare 100 ton svaveldioxid per år. Detta vittnar verkligen inte om någon större omsorg om den kronobergska naturen, eftersom sjön Bolmen ligger rätt i vindriktningen, vilket kommer att påskynda denna mycket rena sjös förorening och död.

Det räcker emellertid inte med förebyggande åtgärder. Olyckan är redan skedd. Massor av vatten och stora markområden är förgiftade. Och inte heller här kan man förlita sig på de självläkande krafterna. Det är stora samhällsinsatser som behövs. Tyvärr finns det inte så många medel att tillgå. Det är väl egentligen bara kalkning av sjöar och marker som kan höja pH-värdena någorlunda effektivt.

När det gäller kalkningen konstaterar utskottet en smula uppgivet att något uttalande från riksdagens sida om verksamhetens omfattning och inriktning nu inte är påkallat. Och man hänvisar till att en samlad redovisning av hittillsvarande kalkning och förslag till fortsatt verksamhet inom kort kommer att framläggas. Detta är ett minst sagt egendomligt påstående, eftersom fiskeristyrelsen och naturvårdsverket redan har presenterat en omfattande redovisning av erfarenheterna av kalkningen av sjöar och vattendrag under tiden 1977–1979. Man preciserar därvid också behovet av

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

fortsatta insatser.

Det framgår, herr talman, med önskvärd tydlighet att de penningmedel som i dag anslås till kalkning bara är en bråkdel av det som behövs för att klara såväl akut som ackumulerat kalkningsbehov. Detta borde naturligtvis stämma till eftertanke, men det borde framför allt ha föranlett någon form av viljeyttring från utskottets sida. Så har inte skett, och det är bara att hoppas, att kalkningsverksamheten och forskningen om alternativ till denna inte skall drabbas av det lätt hysteriska sparnit som nu lägger sin förlamande hand över diverse samhällsaktiviteter i vårt land.

Anf. 27 HAGAR NORMARK (s):

Herr talman! Motion 1979/80:304, som behandlas i jordbruksutskottets betänkande nr 14, tar upp risker som finns vid användande av kol som energikälla.

I januari, när motionen väcktes, ägnades så gott som hela miljödebatten inom energisektorn åt kärnkraften. Riskerna med andra energislag kom i skymundan.

Motionen har nu fått ligga till sig nästan ett år, och dess krav blir allt aktuellare och angelägnare. Vi måste minska vårt oljeberoende, och då rycker kolet allt närmare.

I det sysselsättningsläge vi har är det föreståeligt att många kommuner vill få utdelning i någon form av en ökad kolanvändning i landet. Man behöver alternativ till oljan för uppvärmning, och då blir kolet så viktigt att miljöriskerna tonas ner.

Om man ersätter olja med kol ökar utsläppen av luftföroreningar. Utsläppen av t. ex. rök och sotpartiklar blir 80 gånger så stora och av tungmetaller 5 gånger större. Koldioxidutsläppen ökar med ca 20 % osv. Fast avfall i form av aska från rost och rökgasfilter ökar 115 gånger så mycket som vid oljeeldning.

Bara för drygt ett år sedan stod det i Energifakta nr 10, utgiven av Näringslivets Energiinformation, följande: "Kunskaperna inom kolområdet i Sverige är för närvarande inte särskilt stora. Det pågår emellertid arbeten på skilda håll i landet (inom företag och forskningsinstitutioner) för att förbättra kunskaperna. Man studerar bl. a. möjligheterna med koleldning i s. k. svävbädd eller fluidiserad bädd. Det innebär att kolstyckena hålls svävande på en luftström under förbränningen, vilket ger en kompakt anläggning och mindre föroreningar."

Den metoden bör kombineras med spårfilter innehållande sådana egenskaper att kvicksilverutsläpp helst förhindras. De oerhört stora utsläppen av koldioxid, som tidigare har berörts av andra talare, kommer enligt samstämmiga rapporter från meteorologer att medföra klimatförändringar. Det blir varmare, och den största effekten utsätts den norra polarregionen för, vilket berör vårt lands klimat. Vi vet inte vad detta kommer att innebära för de människor som skall leva här på 2000-talet och senare.

Naturvårdsverket har gjort en studie över olika regioners lämplighet för kolkondenskraftverk och kommit till slutsatsen att dessa är olämpliga

överallt. Naturvårdsverket tar inte ställning till behovet av sådana kraftverk utan pekar på miljöriskerna. Att ta hänsyn till miljön är inte minst regeringens ansvar när den skall pröva tillståndsansökningar för byggande av kolvärmeverk och kolkraftverk. Regeringen har beviljat Södertälje och Västerås kommuner tillstånd att uppföra kolvärmeverk. Västerås skall förses med en anläggning för avsvavling, som inte skall behöva användas under en försökstid på tre år.

Herr talman! Det är anmärkningsvärt att regeringen ger dispens från att använda nu känd teknik för att minska miljöriskerna. Det finns ingen anledning att tillåta ytterligare föroreningar.

I motionen krävs att användning av kol sker på ett sådant sätt att skydd för människors liv och hälsa garanteras samt att forskning och utveckling för att uppnå dessa mål befrämjas.

I TV-Aktuellt den 18 november 1980 kl. 21.00 sade energiminister Petri följande: "Intresset för kol är stort i landet. Det gäller bara här och det är vi just i färd med, att fastställa miljökrav på kol. Ty kolet får inte medföra en sämre miljö. Men om vi bara anger miljökrav och andra specifikationer, då kommer kolet av sig självt."

Energiministerns uttalande, att kolanvändning inte får försämra miljön, ligger också i linje med motionen. Men vad spelar det för roll vad han säger, så splittrad som regeringen är.

Herr talman! Jag noterar att miljövännerna i denna fråga inte kan lita till de borgerliga ledamöterna i utskottet. Det är en besvikelse för mig, då jag trodde att alla partier skulle stödja motionen. Besvikelsen gäller särskilt centerpartisterna.

Genom att stödja den socialdemokratiska reservationen kan kammarens ledamöter fordra att regeringen uppfyller miljökraven, vilket är viktigt inför kommande energipolitiska beslut.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen, fogad till jordbruksutskottets betänkande nr 14.

Anf. 28 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Att försurningsproblemet är ett av våra stora miljöproblem har väl denna debatt ganska klart gett vid handen. Jag skall inte försöka precisera orsakerna därtill och utvecklingen på området, det har många gjort före mig. I stället skall jag beröra en del andra saker.

Svante Lundkvist sade tidigare att det var anmärkningsvärt att jordbruksministern hade behövt fyra år på sig för att över huvud taget åstadkomma någonting i sammanhanget. Han syftade då på konventionen om luftföroreningar som spritt sig från andra länder. Men faktum är att det är just under dessa fyra år som det har börjat hända en hel del på området i fråga. Kalkningsprojektet har satts i gång, och man har, som det här har sagts tidigare, satsat 10 milj. kr. om året – i år 15 milj. kr. – i form av bidrag till kalkningsprojekt. Vi räknar med att det under nästa budgetår skall satsas ännu mer pengar. Försök pågår också med andra metoder, bl. a. den contracidmetod som Esse Petersson redogjorde för.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Naturvårdsverket satsar 4 milj. kr. om året för forskning på försurningsområdet. Man har också ett ganska stort internationellt samarbete med de nordiska länderna, med andra europeiska länder och med Canada.

År 1976 fattades ett beslut om att halvera svavelutsläppen i Sverige. Naturvårdsverkets redovisning visar att vi fram till år 1985 kommer att nå det målet och t. o. m. få ett bättre resultat än det man förutsatte. Det tyder på att åtgärder har vidtagits och att de även gett resultat. Inte minst har det betytt att vi förbrukar mindre olja än vi skulle ha gjort om vi hållit samma takt i arbetet på energiområdet som tidigare.

Det har också kommit en proposition om att ersätta olja med andra produkter. I den står det även att de åtgärder på detta område som innebär att försurningen minskar skall prioriteras.

Jag skall inte beröra den nämnda internationella konventionen, eftersom så många andra har gjort det tidigare, men det måste ändå betecknas som en mycket stor framgång att den har kommit till stånd. Den utgör vidare ett bra underlag för fortsatta resonemang med andra länder i syfte att åstadkomma de bilaterala överenskommelser som Svante Lundkvist talade om.

Det är ingen målsättning att öka kolanvändningen mer än nödvändigt. Skall man tro dem som förespråkade linje 1 och 2 i folkomröstningen om kärnkraft, så behöver vi inte använda kol över huvud taget, eftersom vi nu har kärnkraft. Men det är inte på det sättet. Jag delar den uppfattning som har framförts här, nämligen att nyttjandet av kol inte får försämra vår miljö. Det är mot den bakgrunden som regeringen har gett Vattenfall i uppdrag att tillsätta utredningen om kol, hälsa och miljö. Dess uppgift blir att undersöka vad som händer med vår miljö, med människors hälsa och annat från det att kolet tas in i Sverige, under användningen och till dess att vi tar hand om avfallsprodukterna. Utredningen skall vara klar den 1 oktober 1982, och fram till dess får vi naturligtvis vara försiktiga med att använda kol. Den nya miljöskyddslagen kommer också i stort sett att uppfylla de krav som socialdemokraterna har ställt i sin reservation när det gäller tillståndsgivning.

I betänkandena behandlas också ozonskiktet och den vikt som måste fästas vid det för vår fortsatta levnad här på jorden. Det här är ett problem som Märta Fredrikson tidigt har tagit upp till debatt i kammaren, och i år återkommer hon med en ny motion. Anders Dahlgren har också i FN:s miljöstyrelse lagt fram förslag om en global konvention, som tar sikte på att skydda ozonskiktet. Denna konvention har nu kommit till stånd. Sverige är mycket aktivt på detta område.

Beträffande blyhalten i bensin kan sägas att det är just under de år som vi har haft Anders Dahlgren i jordbruksdepartementet som det har hänt saker och ting. Vi kan med tillförsikt se framtiden an, eftersom målsättningen är att ersätta blyet med metanol eller annan alkohol och att få fram syntetiska drivmedel i ännu större omfattning.

Jag skall inte hålla på längre än så här. Men jag har velat påvisa att det har hänt en hel del saker på dessa områden. Vi kan alltså se framtiden an med en viss tillförsikt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i jordbruksutskottets betänkanden nr 13 och 14.

Anf. 29 SVANTE LUNDKVIST (s) replik:

Herr talman! Jag konstaterar att Lennart Brunander varken har hört på eller läst på, eftersom han säger att det är först under de fyra senaste åren som det har hänt någonting på området. Då vill jag be honom att läsa propositionen, för på s. 5 under Internationellt samarbete redovisas hela det långa förlopp som föregått tillkomsten av konventionen och det som i övrigt har hänt. Lennart Brunander säger att jag klandrar jordbruksministern för att konventionen inte har kommit fram snabbare, men det har jag inte gjort. Jag har påvisat det som står nederst på s. 5 i propositionen, nämligen att parallellt med konventionsarbetet påbörjade den socialdemokratiska regeringen ett arbete med bilaterala kontakter. Det är försummelsen på det området som vi har vänt oss mot. Och vi konstaterar nu att jordbruksministern uppenbarligen själv inser betydelsen av de här kontakterna, eftersom han skall fara ut i Europa och tala om att han markerar den vikt han fäster vid de här frågorna. Jag anser att det är nödvändigt att det blir en annan ambition i de kontakter han tänker ta.

När det sedan gäller kalkningen så var det på samma sätt, dvs. att kalkningsprogrammet ursprungligen fanns i den proposition som vi lade fram 1976 och som riksdagen också anslöt sig till.

Anf. 30 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Det har naturligtvis förekommit ett arbete på det här planet under många år. Vad jag sade var att resultaten har märkts de senaste åren. Den nuvarande regeringen har engagerat sig mycket hårt i detta, och därför menar jag att anklagelsen från Svante Lundkvist att ingenting hänt är felaktig. Utvecklingen har ju mycket klart visat det. Därmed vill jag inte underkänna det som den socialdemokratiska regeringen gjorde på sin tid, utan det är också värdefullt och viktigt.

Anf. 31 SVANTE LUNDKVIST (s) replik:

Herr talman! Jag har inte sagt att ingenting har gjorts. Jag har bara konstaterat att vi kanske kunde ha hunnit en bit längre på väg om man hade fullföljt de ambitioner som den socialdemokratiska regeringen hade.

Anf. 32 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Jag skall göra några korta kommentarer till motionerna 214 och 387 som behandlas i jordbruksutskottets betänkande nr 14. Motionerna tar upp vattenföreningar i vissa skånska vattensystem.

Jag delar jordbruksutskottets uppfattning att det i första hand är kommunala och regionala organ som har att sätta in åtgärder mot de allvarliga miljöskador som på grund av vattenföreningar bl. a. drabbat Rönneå, Klingavälsån och Ringsjöarnas vattensystem i Skåne.

Detta innebär emellertid inte att regering och riksdag kan sitta på parkett

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftfö-
öreningar, m. m.*

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

och stillatigande åse hur vattendrag och sjöar av oskattbara värden för växt- och djurlivet, för fisket och för människornas rekreationsbehov sakta men säkert håller på att förkvävas.

Klingavälsåns dalgång är sedan 1968 Skånes största naturreservat men har på grund av vattenföroreningar förlorat det mesta av sitt tidigare särpräglade växt- och djurliv.

Som framgår av bl. a. senaste numret av publikationen Miljöaktuellt, naturvårdsverkets tidning, är de stora Ringsjöarna genom sitt läge i den annars sjöfattiga delen av Skåne av riksintress. Ringsjöarna är dricksvattentäkt för Helsingborgs och Höganäs kommuner. Yrkesfisket är beroende av Ringsjöarna. De spelar också en viktig roll för rekreation och sportfiske. Sjöarna är starkt förorenade, och det har konstaterats att dessa föroreningar till stor del också påverkar vattenkvaliteten i Rönneå, som avvattnar Ringsjöarna.

Det har under många år talats om att man skulle upprätta åtgärdsprogram för att eliminera vattenföroreningarna, men hittills har resultaten av ansträngningarna på läns- och kommunplanen inte varit alltför uppmuntrande. Nya kommittéer har emellertid bildats, och de skall väl åtminstone få en chans att visa vad de kan innan vi motionärer hör av oss på nytt.

De undersökningar som pågår i Ringsjöarna skall nu tydligen samordnas med de mätningar som görs i ett kontrollprogram för Rönneå. Och kommer denna samordning verkligen till stånd så är det naturligtvis ett framsteg.

Vad som emellertid tillhör avdelningen det outgrundliga i jordbruksutskottets betänkande är att man av skrivningen får intrycket att föroreningskällorna skulle vara höllda i ett ogenomträngligt dunkel. Så är emellertid inte fallet.

Sedan 1975 och 1978 renas de kommunala avloppen från två kringliggande kommuner, men vattenkvaliteten i Ringsjöarna har ändå inte förbättrats. Ett fjärde reningssteg skulle kunna bidra till att förbättra situationen, men sådana investeringar försvåras ju av att den borgerliga regeringen med det forna miljöpartiet centern i spetsen kraftigt skurit ned de statliga anslagen för kommunala reningsverk.

Men det kanske mest fantastiska av allt är att orden jordbruk, jordbruksdrift och gödsling över huvud taget inte förekommer i betänkandet – detta trots att berörda vattensystem är omgivna av intensivt odlad jordbruksmark och en omfattande användning av handelsgödsel förekommer

Av de undersökningar som hittills genomförts framgår också klart att jordbruket till inte oväsentlig del bidrar med den näring som förs ut i Ringsjöarna och medverkar till den kraftigt ökande algbloomingen, vilken i sin tur har minskat siktdjupet och bottenvegetationen och därigenom kraftigt reducerat ett tidigare betydande fiskbestånd i sjöarna.

Mot denna bakgrund är det särskilda yttrande som de socialdemokratiska ledamöterna fogat till utskottets betänkande mycket välmotiverat.

Vi vet att källorna till de skadliga kemikalierna i vår miljö är naturen själv, industriell verksamhet, förbränning eller den avsiktliga användningen av kemikalier i jord- och skogsbruk. Vi vet också att betydande insatser har

gjorts när det gäller att begränsa industrins och kommunernas miljöfarliga verksamheter. Men så fort vi vill rikta strålkastarljuset mot jordbrukets kemikalieanvändning uppträder jordbruksutskottets borgerliga majoritet med den obotfärdiges förhinder. Det skrivs magnifika miljöpolitiska program, nu senast av folkpartiet, men så mycket mer än verbala glansnummer blir det sällan.

För oss socialdemokrater är det emellertid självklart att ställa lika stora krav på all miljöfarlig verksamhet, oavsett varifrån den emancerar. Det tänker vi också fortsätta med.

Herr talman! För dagen har jag inget yrkande.

Anf. 33 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Det är riktigt som Bengt Silfverstrand säger, att vi i jordbruksutskottets majoritet inte ville skriva in att speciellt jordbruket var att anklaga i det här sammanhanget. Det sammanhänger med det senaste som Bengt Silfverstrand sade, om att socialdemokraterna skall ta itu med all miljöförstöring. Vi tycker alltså att det är fel att utpeka jordbruket som speciellt skyldigt i det här fallet. Jag såg en artikel i en tidning från Skåne för någon dag sedan där man hade ungefär samma uppfattning, nämligen att de utredningar som har gjorts inte har kunnat påvisa direkt vad föroreningarna beror på. Jordbruket har naturligtvis en del i det hela, lika väl som all annan verksamhet har det. Och skulle man ha tagit upp något mer, så skulle det ha varit att påvisa även andra verksamheters påverkan.

Samtidigt kan jag också säga att Klingavälsån inte är mer förorenad än andra åar i närheten, snarare tvärtom.

Anf. 34 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Vi har aldrig från socialdemokratisk sida påstått att jordbruket ensamt är ansvarigt för de miljöföroreningar som förekommer i luft och vatten. Men vi konstaterar med utgångspunkt från undersökningar som gjorts under många år på olika håll i vårt land att jordbruket är *en* föroreningskälla när det gäller vatten- och luftmiljön. För en liten stund sedan hölls ett mycket intressant anförande här i kammaren av Sten Sture Paterson, där han bl. a. konstaterade att ozonskiktet förtunnas delvis som en följd av den ökade kvävegödslingen.

Jag kan avrunda det hela med att citera ett uttalande för några dagar sedan av naturvårdsenheten i Kristianstads län. Man konstaterar där att inte minst sommarens och höstens kraftiga regnande har kraftigt bidragit till den ökade urlakningen av kvävet. Man säger: "Värst är det i område där det finns sandjordar och samtidigt mycket jordbruk. Kvävegödselmedel löses upp och rinner ner i grundvattnet där det omvandlas till nitrater."

Anf. 35 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Vi vill inte på något sätt säga att jordbruket inte kan förorsaka föroreningar, men vad vi vänder oss mot i det sammanhanget är att man speciellt utpekade jordbruket och inte pekade på någonting annat. Det var det som vi tyckte var fel i det här sammanhanget.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Godkännande av
en konvention
om långväga
gränsöver-
skridande luftför-
oreningar, m. m.*

Jordbruksutskottets betänkande 13

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 309 röster mot 17 för motion 119 av Lars Werner m. fl.

Mom. 6

Utskottets hemställan bifölls med 309 röster mot 17 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1979/80:1385 av Bertil Måbrink.

Mom. 7 b

Utskottets hemställan bifölls med 164 röster mot 162 för reservationen av Svante Lundkvist m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande 14

Mom. 2 a

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 161 för reservationen av Svante Lundkvist m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

10 § Föredrogs

Lagutskottets betänkanden

1980/81:5 om trafikförsäkringsbonusens fördelning vid skilsmässa

1980/81:8 om bostadsrätt

Utrikesutskottets betänkande

1980/81:18 om Paraguay

Kulturutskottets betänkanden

1980/81:16 om registrering av fritidsbåtar

1980/81:17 om fritid i skärgård

Utbildningsutskottets betänkande

1980/81:11 om fortbildning av vissa journalister

Näringsutskottets betänkande

1980/81:20 om importen av frukt

Lagutskottets betänkande

1980/81:1 om preskriptionslag m. m. (prop. 1979/80:119)

Vad utskotten hemställt bifölls.

11 § Åtgärder för att förebygga vissa sjukdomar och ohälsa m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1980/81:10 om åtgärder för att förebygga vissa sjukdomar och ohälsa m. m.

*Åtgärder för att
förebygga vissa
sjukdomar och
ohälsa m. m.*

Anf. 36 MARGIT SANDÉHN (s):

Herr talman! I socialutskottets betänkande 1980/81:10 behandlas bl. a. motion 1979/80:250 av Nils Hjorth och mig om åtgärder mot spridning av infektioner vid utlandsresor. Under senare år har flera uppmärksammade fall av salmonella inträffat i samband med utlandsresor. Som ett exempel kan jag nämna att omkring två tredjedelar av de mellan 1 500 och 2 500 salmonella- och shigellapatienter som årligen registreras i vårt land ådrar sig infektioner under utlandsresa. Orsakerna till "turistsalmonellan" i dessa varma och soliga länder är den bristfälliga hygien i förening med det heta klimatet. Matstandarden är också helt annorlunda än den vi svenskar är vana vid. Dricksvatten och glass är kända smittkällor, men även maträtter som fått stå framme i luften utgör en stor risk för mag- och tarminfektioner.

Vi anser att det borde vara möjligt att få vissa förändringar till stånd vid de anläggningar utomlands som drivs i svensk regi eller som ofta anlitas av researrangörerna. En ökad information om infektionsrisker och om hur infektioner kan förebyggas är nödvändig såväl till värdländerna som – och främst – till turisterna.

Att detta är en fråga som är av stort intresse bevisas av att socialutskottet har inhämtat yttranden från flera instanser. I yttrandena har man sammanfattningsvis kommit fram till att de viktigaste sätten att minska de berörda riskerna för infektioner är att hälsoupplysning lämnas till utlandsresenärerna före resans påbörjande och att krav ställs på en god hygienisk standard.

Vi motionärer anser också att man även på flyget måste ställa höga hygieniska krav.

Jag skall inte här ta upp alla krav som vi har ställt i motionen utan bara konstatera att socialstyrelsen så sent som i september i år föreslagit regeringen att en översyn av smittskyddslagen skall komma till stånd. Men enligt uppgifter som jag inhämtat från socialstyrelsen så sent som den 11 december kommer man av olika skäl inte att kunna påbörja denna översyn förrän till hösten 1981.

Vi motionärer anser liksom utskottet att socialstyrelsen i denna översyn bör behandla även de problem som vi tagit upp i motion 1979/80:250, och mot bakgrund av detta har jag, fru talman, inte något yrkande.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

I anförandet instämde Nils Hjorth (s).

Fredagen den
19 december 1980

*Åtgärder för att
förebygga vissa
sjukdomar och
ohälsa m. m.*

Anf. 37 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Fru talman! Socialutskottets betänkande nr 10 behandlar en rad motioner med anknytning till förebyggande hälsovård.

Beträffande motion 1665 av Gabriel Romanus och Margareta Andrén med begäran om lagstiftning innebärande förbud mot rökning i offentliga miljöer menar utskottet, att det ter sig naturligt att regeringen avvaktar tobakskommitténs vid årsskiftet väntade slutbetänkande innan man överväger lagstiftning i frågan. Utskottet pekar också på de stora förbättringar som under de senaste åren har inträtt frivilligt till följd av en hel del överenskommelser av olika slag beträffande rökning i offentliga lokaler och färdmedel.

I betänkandet behandlas också motion 1222 av Knut Wachtmeister med begäran om översyn av arbetsformerna vid onkologiska centra, speciellt vad gäller cytostatiska läkemedel. Dessa läkemedel för behandling av elakartade tumörsjukdomar har delvis allvarliga biverkningar, och handhavandet av dem kan innebära vissa risker för vårdpersonalen.

Motionen har remissbehandlats av myndigheter, vetenskapliga organ och personalorganisationer, och man anför tämligen samstämmigt att det är ett viktigt problem som tas upp i motionen. Arbetskyddsstyrelsen och socialstyrelsen påpekar emellertid att dessa båda myndigheter ligger mycket väl framme vad gäller samråd kring utarbetandet av kompletterande bestämmelser om handhavandet av cytostatiska läkemedel. De anför också, liksom flera andra remissinstanser, att översynen inte bör inskränkas till att gälla enbart onkologiska centra, utan att även de kliniker vid andra sjukhus, där cellgifter för behandling av tumörsjukdomar också måste användas, bör ingå i översynen. Behovet av information om och normer för skyddsutrustning etc. torde vara väl så stort där, eftersom erfarenheterna på dessa kliniker av framför allt nyare medel är mindre än vid de centrala onkologiska klinikerna.

Utskottet menar alltså att motionens syfte är väl tillgodosett, och den bör enligt utskottet inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Margit Sandéhn har här tämligen utförligt berört motion 250 angående behovet av bättre skydd mot spridning av framför allt tarminfektioner vid turistresor. Utskottet instämmer i stort, liksom remissinstanserna, i vad motionärerna anför.

Man påtalar svårigheter att trots information få resenärerna att riktigt ta på allvar de varningar som ibland ges beträffande intagande av exotisk föda på exotiska platser m. m. Flera remissinstanser påpekar dessutom att andra sjukdomar än dem motionärerna tar upp är väl så viktiga att sprida information och kunskap om i dag. Detta gäller framför allt malaria.

Beträffande motionsyrkandet om passagerarlistor för flygtrafiken är man mer tveksam. Utöver att sådana listor på grund av internationella överenskommelser inom luftfarten inte kan upprättas är man genomgående tveksam till värdet av sådana. Även beträffande charterresor har resenärerna numera ibland bara själva flygresan gemensam. Risken för att vid några timmars gemensam resa smittas av medpassagerare med en infektion som praktiskt taget förutsätter intag av infekterad föda måste vara mycket liten. Nordiskt

reguljärt flyg och charterflyg förser sina passagerare med mat tillagad i Danmark eller Sverige under nordisk livsmedelskontroll, varför risken att smittas på resan är minimal. Det viktigaste skälet för utskottets avstyrkande är dock att en översyn av hela smittskyddslagstiftningen väntas bli genomförd, vilket Margit Sandéhn också har berört. Utskottet förutsätter att även de problem som motionärerna har pekat på tas upp i denna översyn.

Slutligen behandlas i betänkandet motion nr 634 av Maja Ohlin m. fl. med begäran om rutinmässig prövning av s. k. samsynsdefekter vid skolbarnsundersökningar. Motionärerna menar att upptäckten av en sådan defekt skulle kunna ha betydelse för behandlingen av läs- och skrivsvårigheter.

De i sammanhanget tunga remissinstanserna socialstyrelsen, skolöverstyrelsen och Läkaresällskapet avstyrker motionen med hänvisning till att det faktiskt aldrig kunnat dokumenteras att samsynsdefekter – som ju är en form av uttröttningsfenomen i ögonmusklerna som ger nedsatt förmåga att framför allt vid närseende samordna de båda ögonen – skulle ha något samband med läs- och skrivsvårigheter. Det finns inte heller diagnostiska möjligheter att hos barn i fyra- eller sjuårsåldern, när de rutinmässiga barnundersökningarna görs, förutsäga vilka barn som eventuellt senare kommer att få besvär av sin samsynsdefekt. Däremot är det naturligtvis, som utskottet också understryker, angeläget att barn med läs- och skrivsvårigheter och barn med trötthets- eller andra ögonsymtom vid läsning blir föremål för speciell uppmärksamhet och även undersökning vad gäller syndefekter av olika slag. Så sker ju också i dag inom skolhälsovården i samarbete med ögonsjukvården.

Det kan också nämnas att i regeringskansliet f. n. övervägs en till utbildningsdepartementet av Riksförbundet Hem och skola inlämnad skrivelse med begäran om en utredning av problemet läs- och skrivsvårigheter och dess orsaker. Utskottet förutsätter att, om en sådan utredning kommer till stånd, den även tar upp frågan om den eventuella betydelsen av syndefekter av olika slag.

Fru talman! Jag yrkar bifall till socialutskottets hemställan i betänkande nr 10.

Anf. 38 MAJA OHLIN (s):

Fru talman! Jag vill först ge socialutskottet en eloge för dess seriösa sätt att behandla vår motion 1979/80:634 angående synprövning på barn med samsynsproblem.

Motionen har varit utsänd på remiss till socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, Landstingsförbundet och Svenska läkaresällskapet. Därutöver har Riksförbundet Hem och skola samt Svenska sällskapet för optometri på eget initiativ avgivit yttrande. Detta bevisar att frågan är av stort intresse och värde.

Direkt avslag har endast Svenska läkaresällskapet yrkat. Jag har full förståelse för att Landstingsförbundet icke ser möjligheter att göra ytterligare åtaganden som kräver ekonomiska insatser. Landstingsförbundet är dock välvilligt inställt till motionens syfte.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Åtgärder för att
förebygga vissa
sjukdomar och
ohälsa m. m.*

Socialstyrelsen och skolöverstyrelsen uttalar att det icke är uteslutet att läs- och skrivsvårigheter kan bero på samsynsproblem, men att det icke är tillräckligt vetenskapligt bevisat. Skolöverstyrelsen framhåller dock att de barn som företer läs- och skrivsvårigheter borde få genomgå en fullständig ögonundersökning som också omfattar ortoptistisk bedömning.

Riksförbundet Hem och skola är positivt till motionens syfte och framhåller betydelsen av en grundlig undersökning. Man har också påpekat att regler måste utarbetas för denna del av det förebyggande arbetet.

Vad som är intressant är den uppfattning som Svenska sällskapet för optometri, som är de verkligt sakkunniga på området, ger uttryck för. Svenska sällskapet för optometri ger också motionen sitt fulla stöd.

Vad jag här har sagt liksom också det som utskottet uttalat visar betydelsen av en förbättrad synkontroll. Socialstyrelsen kommer, enligt utskottet, att utfärda allmänna råd och rekommendationer avseende synundersökningar inom barnhälsovården.

Ett enigt utskott har avstyrkt motionen, men jag anser ändå att utskottet har behandlat densamma välvilligt och att frågan fått ett fall framåt.

Jag har inget yrkande, men jag inväntar socialstyrelsens råd och anvisningar i frågan. Jag återkommer om systemet inte skulle fungera för de grupper som i det här avseendet är i behov av hjälp.

Utskottets hemställan bifölles.

12 § Smärtlindring vid förlossning, m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1980/81:11 om utbyggnad av vissa medicinska verksamhetsområden m. m.

Anf. 39 INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! En utbyggd mödrahälsovård har funnits i vårt land under en längre tid. Nästan alla gravida kvinnor besöker nu för tiden mödravårdscentralen och får där en bra kroppslig vård. Däremot är den sociala och psykiska vården av gravida dåligt utbyggd. På senare tid har nya forskningsrön belagt att moderns psykiska hälsa under väntetiden och hennes sociala situation har mycket stor betydelse för barnets utveckling och anpassning efter födelser.

Under 1970-talet har flera svenska forskare framlagt resultat som belyser detta. I Elisabeth Lagercrantz forskningsrapport Förstföderskan och hennes barn, som är en psykologisk studie om graviditet och förlossning, refereras till olika undersökningar på området. I en undersökning (Nilsson) av 165 förstföderskor och omföderskor visades att nästan hälften av kvinnorna hade allvarliga och många psykiska symtom under graviditeten. Elisabeth Lagercrantz skriver i sin rapport: "Det starkaste och mest genomgripande intryck som jag fick vid kontakten med dem", alltså mödrarna, "var deras stora och ibland nästan omätliga behov av att få tala med någon." Kvinnorna

var både isolerade och kontaktsökande. Personalen var alltför arbetsbelastad för att kunna och hinna höra på. Det visade sig också i Elisabeth Lagercrantz undersökning att mödrar som hade haft en psykiskt svår period under graviditeten och förlossningen som regel blev mer ensamma och isolerade månaderna efter barnets födelse.

Den kroppsliga hälsan eller ohälsan hänger nära samman med familjernas psykosociala förhållanden, och detta påverkar barnens utveckling. Undersökningen visar att ett stort antal föräldrar och barn med stora hjälpbehov inte blir tillgodosedda på mödravårdscentral, BB, barnavårdscentral eller inom barnsjukvården. Det står klart att nuvarande arbetsmetoder och dimensionering inom mödrahälsovården inte räcker till för de insatser som behöver göras inom detta område.

Många barn befinner sig i ett mycket dåligt utgångsläge redan under graviditeten. Det gäller framför allt barn som föds i unga familjer, där föräldrarna har svårt att finna sin föräldraroll, och det gäller barn som föds i socialt utsatta miljöer och vidare barn till mödrar som missbrukar alkohol – enligt den pågående barnhälsovårdsutredningen missbrukar 5–10 % av mödrarna alkohol. Tillsammans utgör dessa barn en ganska stor grupp.

Under senare år har olika metoder för en förbättring av stödet till blivande mödrar prövats, t. ex. en psykologisk fortbildning och handledning genom psykologer knutna till mödravårdscentraler, samarbete mellan mödrahälsovård och socialvård redan från tidig graviditet, föräldragrupper, försök med tidig kontakt och stöd till missbrukande föräldrar.

Också föräldrautbildningen, som är knuten till barns födelse, kommer att kunna få positiva effekter för många föräldrar, när det t. ex. gäller att skapa kontakt och möjligheter att få hjälp av psykologiskt kunnig personal. Men eftersom föräldrautbildning bygger på frivillighet och eget initiativ, är det viktigt att kvinnor på mödravårdscentralen får den psykosociala hjälp som de behöver. Därför måste det finnas både psykologer och kuratorer på alla mödravårdscentraler.

I Lagercrantz undersökning sägs att stark smärta och ångest under förlossningen hos labila och oförberedda kvinnor kan få allvarliga följder både för deras egna, barnens och männens tillstånd och ömsidiga anpassning. Det behövs inte bara teknisk beredskap – det behövs från all personal en större lyhördhet, psykologisk kunskap och bättre beredskap att ta hand om gravida och födande kvinnor i ett skede av deras liv då de behöver mycket mänsklig kontakt. En smärtsam förlossning, visar det sig också i denna undersökning, gör modern känslomässigt blockerad gentemot sitt barn. Inte mindre än en tredjedel av mödrarna var enligt Lagercrantz undersökning efter förlossningen mer eller mindre i ett chocktillstånd.

Fru talman! Det är inte första gången som kvinnors behov av smärtlindring dokumenterats. Ett stort antal undersökningar visar på ett mycket stort behov av hjälp mot smärtan. I en Uppsalaundersökning redovisas att uppemot 83 % av kvinnorna behöver effektiv smärtlindring. Enligt andra rapporter ligger behovet på mellan 40 och 83 %. En annan undersökning visar att var femte kvinna får fysiska eller psykiska besvär av graviditeten

*Smärtlindring vid
förlossning, m. m.*

eller förlossningen. Socialstyrelsen uppskattar behovet av effektiv smärtlindring till mellan 30 och 50 %. Dessa siffror kan man jämföra med dem som refereras i utskottets betänkande, som visar att inte ens 20 % av kvinnorna får effektiv smärtlindring. Praktiskt taget alla kvinnor upplever smärta under förlossningen. Smärtorna har inte bara fysiologisk grund. Fortfarande är, trots alla kontraceptiva metoder som finns, uppmot 40 % av alla graviditeter oplanerade, och dessa kvinnor har ofta svårare smärtupplevelser vid förlossningarna. En undersökning som gjorts i Lund och Västervik visar att kvinnor som hade en otrygg social situation kände mer smärta än andra kvinnor gjorde. Också ångest förstärker smärtupplevelsen.

Trots riksdagens beslut för nära tio år sedan att kvinnor skall ha rätt till effektiv smärtlindring, så kan fortfarande de flesta kvinnor inte få det. Enligt socialstyrelsens senaste rapport från mars 1978 kan bara ytterst få av kvinnorna få paracervikal- eller epiduralblockad, som är de metoder som ger den effektivaste smärtlindringen. Fortfarande är bristen på effektiv hjälp mot smärta då man föder barn oacceptabelt stor.

Enligt vpk:s mening måste bristen på läkare och annan personal inom mödra- och förlossningsvården försvinna. Dessutom måste alla kategorier av personal finnas tillgängliga alla tider på dygnet på förlossningsavdelningarna. Vid fördelningen av läkartjänster måste denna del inom sjukvården få de resurser som är nödvändiga för att kvinnors rätt till effektiv smärtlindring skall kunna garanteras. För barnmorskor som nyligen genomgått utbildning finns det numera inga formella hinder att administrera och ge vissa former av smärtlindring. Det är nödvändigt att de barnmorskor som har utbildning i detta också i praktiken får utföra dessa arbetsmoment så länge bristen på läkare är så stor inom denna del av sjukvården som den är. Tidigare utbildade barnmorskor måste få möjligheter till fortbildning inom detta område. Vi menar också att mer resurser måste anslås till forskning för att man skall kunna utveckla och utvärdera nya metoder inom förlossningsvården.

Vi anser att den psykoprofylaktiska metoden kan ge en bra psykologisk förberedelse och att alla kvinnor borde få möjlighet att genomgå kurs i psykoprofylax.

Fru talman! Det som utskottet skriver i den här frågan är som vanligt mycket snällt. Man använder ord som "med skärpa", "särskild uppmärksamhet", "med skärpa" igen osv. Men dessa ord hjälper uppenbarligen inte. Ända sedan 1974, då jag började här i riksdagen, har jag varje år debatterat denna fråga. Skrivningarna och avslagsyrkandena avseende vpk-motionerna har visserligen allteftersom åren gått och egentligen ingenting positivt har hänt för kvinnorna i denna fråga blivit mildare i tonen, och avslagsyrkandena har också blivit alltmer krystade. Det är uppenbart att de åtgärder som vpk föreslagit under alla dessa år skulle ha behövts för att man skulle komma någon vart i denna fråga. Det vi kräver i vår motion är också något nödvändigt. Jag skulle vilja fråga utskottets talesmän i denna fråga, om det inte är på tiden att kvinnorna får den smärtlindring som riksdagen ändå beslutade om för nära tio år sedan.

Utskottet hänvisar till föräldrautbildningen när det gäller förberedelse för

förlossning och föräldraskap. Jag tror mycket på föräldrautbildningen, men det går inte att skjuta över frågan på föräldrautbildningen, som man gör i utskottets skrivning. Ansvar för en bra mödrahälsovård måste ligga på mödravårdscentralerna. Och det är också där som resurserna måste förstärkas.

Utskottet säger att principprogrammet för den nya mödrahälsovårdens innehåll måste komma snabbt. Men nog hade det varit befogat att tillstyrka de förslag om en förbättrad mödrahälsovård som vpk ställer i sin motion.

Under många år har utskottet förutsatt att tillgången på läkare för smärtlindring skall kunna bli stor nog. Nu visar det sig – åtminstone påstås detta i betänkandet – att det finns tillräckligt med läkare. Det är bara det att de inte finns till för de kvinnor som verkligen behöver smärtlindring, om man skall tro på de siffror som redovisas i betänkandet.

Till sist hänvisar utskottet till att socialstyrelsen fått i uppdrag att följa utvecklingen i fråga om smärtlindringens förverkligande. Socialstyrelsen har också i mars 1978 lämnat en rapport till regeringen. Vidare skall det finnas en expertgrupp som skall utarbeta ett nytt cirkulär, och detta skall vara klart i början av 1981.

Utskottet säger att det fortfarande behövs insatser för att förverkliga beslutet från 1971. Och eftersom det nu finns läkare, som utskottet konstaterar, så behövs inga fler åtgärder, utan man avstyrker vpk-motionen i denna del. Däremot vill utskottet att socialstyrelsen skall följa och stimulera utvecklingen på detta område. Jag konstaterar, i år liksom tidigare, att i denna och många andra frågor behövs det konkreta åtgärder ifall man skall komma någon vart; ifall man skall infria de löften man gav för tio år sedan.

Fru talman! Jag yrkar bifall till vpk-motionen 639.

Anf. 40 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Fru talman! Socialutskottets betänkande nr 11 behandlar motioner inom två viktiga medicinska verksamhetsområden, dels förlossnings- och mödrahälsovård, dels resursfördelningen inom den reumatologiska vården.

Inga Lantz har här tagit upp kraven i vpk-motionen nr 639 med ett stort antal yrkanden som kan sammanföras i två huvudgrupper: dels kraven på dygnet-runt-tillgång på kvalificerade resurser inklusive god smärtlindring inom förlossningsvården, dels kraven på ökad psykosocial kompetens och beredskap inom mödrahälsovården.

Bådadera är naturligtvis viktiga och berättigade krav som också sedan länge är föremål för planering och utbyggnad. Jag kan inte låta bli att reagera när Inga Lantz säger att på de tio år hon har debatterat här i kammaren har ingenting hänt. Under dessa tio år har jag personligen verkat inom mödrahälsovården och kan intyga att det även mycket perifert ute i vårt land har inträffat en revolution på detta område – även om jag kan hålla med om att det fortfarande finns en hel del att göra. Framför allt är det smärtlindring vid förlossning som har diskuterats praktiskt taget årligen alltsedan 1971 års principbeslut om att fullgod smärtlindring vid förlossning är ett rimligt krav

som varje barnaföderska skall kunna få tillgodosett. Som Inga Lantz har nämnt, redovisades en rapport över läget 1978. Då visade det sig att det fanns en hel del kvar att göra. Genom ett nytt riksdagsbeslut fick därefter en expertgrupp inom socialstyrelsen i uppdrag att omarbota 1969 års cirkulär om smärtlindring. Detta skulle ha varit slutfört 1979. Det beställdes också en ny lägesrapport. Enligt vad utskottet har inhämtat har socialstyrelsen visserligen fått in alla behövliga uppgifter från sjukvårdshuvudmännen, men någon bearbetning och analys av materialet har inte gjorts, och cirkuläret är som nämnts fortfarande inte klart. Detta förhållande har föranlett utskottets begäran om ett riksdagens tillkännagivande av vad utskottet anför i frågan, nämligen att man väntar sig att uppgifterna snarast skall utföras.

Det finns alltså inte officiella siffror att tillgå om hur det står till med resurserna för smärtlindringen, men det finns en del uppgifter att hämta ur andra källor. Ett omfattande siffermaterial från olika sjukhus och med sammanställningar från hela landet offentliggjordes t. ex. vid årets läkarstämman. Jag skall inte trötta kammaren med siffrorna, men uppenbarligen har stora framsteg gjorts under de allra senaste åren, även om det finns stora regionala variationer. Bl. a. har en mycket stor del av nytillkomna läkarresurser inom området obstetrik-gynekologi använts för att vid de större förlossningskliniker ersätta systemet med jourhavande läkare med en dygnet runt aktivt tjänstgörande förlossningsläkare.

En översiktlig sammanställning av tillgång till fullgod smärtlindring dras naturligtvis ned av att det fortfarande finns förvånansvärt många små BB-avdelningar utan anslutning till kvinnoklinik – närmare bestämt 24 – kvar i drift i landet. Med en förlossningsfrekvens på kanske en förlossning vartannat dygn är det naturligtvis omöjligt att på en sådan avdelning upprätthålla högsta expertis inom vården. Dessa små enheter kan emellertid sägas möta ett numera ganska ofta och mycket ivrigt framställt krav inom vården, nämligen närhet och den lilla enhetens trygghet och möjlighet att upprätthålla kontinuitet i patient-personalrelationerna. Många kvinnor väljer uppenbart fortfarande detta framför den medicinskt-tekniskt kvalificerade vård som den kanske mer avlägsen liggande välutrustade kvinnokliniken kan erbjuda.

Man kommer här in på det andra huvudämnet för vpk-motionen: kraven på en ökad psykosocial beredskap inom mödrahälsovården.

Den trygghetskänsla och den ökade beredskap på det psykosociala planet som närhet och kontinuitet kan ge har varit huvudinriktningen i de senaste årens reformer på vårdområdet. Vpk-motionens yrkanden ligger så att säga i tiden och är faktiskt föremål för en hel del uppmärksamhet och verksamhet. I den proposition om ökad kontinuitet i vården som riksdagen antog i våras betonade sjukvårdsministern starkt kraven på kvalificerade resurser inom den till primärvården successivt överförda mödra- och barnhälsovården. Jag vill t. ex. understryka hur det i propositionen betonades att barnmorskan skall vara nyckelpersonen i mödrahälsovården, med skiftande uppgifter, från kontroll av fysisk hälsa till föräldrautbildning och undervisning i psykoprofylax. Viktigt är också att barnmorskan även i primärvården skall ha en

gynekologisk-obstetrisk specialist bakom ryggen.

Socialstyrelsens år 1979 färdigställda program för mödra- och barnhälsovården är under genomförande. I den moderna barnmorskeutbildningen ingår utbildning i psykoprofylax, som ju är något mer än en smärtlindringsmetod och liksom det ännu nyare programmet för föräldrautbildning har den stora fördelen att ge utrymme även för den blivande fadern i förlossningsförberedelserna.

Jag vill mycket starkt understryka och instämma i vad Inga Lantz har sagt om behovet av ökad psykologisk och social medvetenhet och beredskap inom mödrahälsovården. Jag är benägen att ansluta mig till den syn som redovisas i socialstyrelsens principprogram för mödrahälsovården, där man i stället för att tillföra ytterligare personer direkt i vården vill satsa på ökad utbildning av den ordinarie personalen vid mödravårdscentralen: barnmorskor, läkare och övrig vårdpersonal. Psykologernas viktigaste uppgift blir i det sammanhanget enligt min mening att fungera som personalutbildare, personalhandledare och ledare för dem som sedan i sin tur skall leda föräldragrupperna.

Vad man med ett modernt begrepp brukar kalla ett psykoterapeutiskt förhållningssätt är något som jag tror på detta sätt kan spridas inom en redan engagerad yrkeskår, som barnmorskorna verkligen har visat sig vara.

Jag vill också peka på hur problemet med de gravida missbrukarnas situation har tagits upp. Enligt vad jag har inhämtat skall den nu sittande socialberedningen omedelbart efter nyår ta itu med en översyn av vårdbehov och vårdresurser inom detta område, såsom jag själv tillsammans med Joakim Ollén begärde i en motion vid årets början.

Givetvis kräver allt detta resurser. Socialstyrelsen bedömer i dag att ungefär 50 % av kvinnorna deltar i psykoprofylax- eller suggestionsträning och att endast några mindre mödravårdscentraler inte kan erbjuda någon sådan undervisning. Men vi skall komma ihåg, liksom när det gäller smärtlindring, Inga Lantz, att till 100 % kommer vi aldrig. Framför allt bland omföderna finns det även i dag många kvinnor som tycker att "det här med att föda barn, det kan jag och det är inte så märkvärdigt". Men jag tror liksom Inga Lantz att det är oerhört viktigt för den trygghet och tillförsikt som en väntande mor har rätt att känna, att hon vet att om hon vill så finns resurserna för såväl förlossningsförberedelse som, när den stunden kommer, fullgod smärtlindring.

Utskottet utgår som sagt från att socialstyrelsen fortlöpande följer utvecklingen på området. Den är dock inte så obetydlig – och ger inte anledning till sådan pessimism – som Inga Lantz vill antyda. Efter 1979 års riksdagsbeslut om föräldrautbildningen har socialstyrelsen arbetat snabbt och effektivt på ett program. Man har nu kommit så långt att utbildningen av handledare för föräldrautbildning har nått alla sjukvårdshuvudmän. Nu måste man emellertid också övervaka att denna kunskap sprider sig som ringar på vattnet. Det är kanske litet fel att göra vad Inga Lantz här talar om – att man skyller på föräldrautbildningen och avlastar ansvaret från mödrahälsovården. Enligt den uppfattning jag har fått är det i stället så att

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Smärtlindring vid
förlossning, m. m.*

föräldrautbildningen på de flesta håll kommer att direkt knytas till mödrahälsovården och bli en av mödrahälsovårdens verksamhetsområden. Jag tror att det är det rätta stället att ha föräldrautbildningen på. Man är tillräckligt motiverad för en föräldraundervisning först när det verkligen är aktuellt.

Behovet av personal inom detta område är fortfarande stort och kommer – om vi fullt skall kunna genomföra föräldrautbildningen – att bli ännu större. För att visa hur mångfasetterat detta problem är vill jag tala om att av de 4 200 barnmorskor som finns i landet är endast 2 800 yrkesverksamma, och av dem arbetar endast hälften på heltid.

Jag skulle väl knappast själv ha vågat ta upp frågan om det ökade behovet av gynekologer; jag är tacksam för att Inga Lantz har gjort det. Av de 440 nya tjänster som tillkommit under de senaste fem åren har en tredjedel avdelats för den öppna vården. Men inte minst andra områden där Inga Lantz och jag är engagerade – det gäller t. ex. ökade insatser inom abortrådgivningen – kommer att ställas ytterligare resurskrav på detta område, som verkligen är angeläget att prioritera.

Beträffande barnmorskornas utbildning vill jag hävda att barnmorskorna som ingen annan yrkeskår verkligen helhjärtat har ställt upp på de ovanligt stora krav, inte minst i fråga om kompletterande utbildning, som ställts på dem under senare år. Nya områden är mer sofistikerade metoder för smärtlindring, t. ex. pudendusblockad, preventivmedelsrådgivning och nu föräldrautbildning.

I de frågor vi här berört finns, såvitt jag kan se, inga motsättningar mellan de krav som vpk ställt i sin motion och den viljeinriktning som utskottet visar – och som jag vågar påstå att även våra sjukvårdshuvudmän i dag visar. Frånsett den detalj beträffande vissa inom socialstyrelsen försenade arbetsuppgifter som föranlett utskottet att hemställa om ett tillkännagivande finner utskottet att utvecklingen i alla fall rör sig i rätt riktning och att området är föremål för berörda myndigheters uppmärksamhet.

Jag vill härmed, fru talman, yrka bifall till socialutskottets hemställan i dess betänkande nr 11.

Anf. 41 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Utvecklingen rör sig i rätt riktning – det kan man ju säga även om det går med snigelfart.

Att det inte finns några motsättningar mellan utskottet och vpk är ett påstående som jag inte ställer upp på. Om det inte funnits motsättningar, hade man för länge sedan tillmötesgått de krav som vänsterpartiet kommunisterna har ställt i den här frågan för att se till att det beslut som riksdagen fattade för tio år sedan infrias.

Eftersom detta är en fråga som är så angelägen för mig, skulle jag vara väldigt glad om jag kunde vara mer optimistisk. Men med de siffror som åtminstone jag har tillgängliga kan jag inte vara det. De undersökningar som har gjorts visar att väldigt många kvinnor behöver en effektiv smärtlindring. De siffror som fanns när jag skrev motionen visade att 10 % kunde få

smärtlindring. Nu har utskottet siffror som visar att 1979 kunde 9 % av kvinnorna få epiduralanestesi och 8 % kunde få paracervikalblockad. De siffror som finns visar emellertid att behovet uppgår till 85 % av kvinnorna. Man har alltså väldigt långt kvar. Om situationen är så bra som Anita Bråkenhielm lät framskymta, varför får då kvinnorna inte hjälp i den omfattning som utredning efter utredning har visat att de skulle behöva?

Det har skett en revolution på området, säger Anita Bråkenhielm. Smärtlindringen har diskuterats. Ja, men de faktiska förändringarna för kvinnorna har låtit vänta på sig. Det skall utarbetas ett cirkulär – det är egentligen det enda konkreta svaret på den här motionen. Jag tror inte att cirkuläret hjälper kvinnor i en svår situation.

Psykoprofylaxen är viktig, men jag tror inte att man får dra alltför stora växlar på den. Den är, som Anita Bråkenhielm helt riktigt sade, inte bara en smärtlindringsmetod utan också en förberedelsemetod, och som sådan är den bra. Men på många kvinnor fungerar den inte, och därför måste man också ha de tekniska metoderna tillgängliga. Det vore bra ifall man kunde föda barn utan hjälpmedel, men det går faktiskt inte. Mödranhälsövården är eftersatt, även om det finns tendenser att förbättra den. Fortfarande går tiden mest åt till att väga och mäta. Läkarbesöken är ytterst få, och det finns väldigt liten tid till samtal när man besöker mödravårdscentralen.

Detta är, fru talman, ett eftersatt område. Jag tycker att det är genant för riksdagen att ett tio år gammalt beslut ännu inte i någon nämnvärd grad har verkställts.

Anf. 42 ANITA BRÅKENHIELM (m) replik:

Fru talman! Eftersom Inga Lantz efterlyser siffror skall jag ge några av de aktuella.

Ett av de stora Stockholmssjukhusen tillhandahåller epiduralblockad för 35 % av kvinnorna – sannolikt en för hög siffra. För ett annat är motsvarande siffra bara 7 %, men då får i stället 42 % paracervikalblockad. Man väljer ofta mellan de här metoderna som kompletterar varandra. I hela riket får i dag 17 % av alla förstföderskor epiduralblockad.

Vad vi egentligen bör fråga oss är var den optimala siffran ligger. På stora kliniker, som i många år har haft full beredskap och tillhandahållit epiduralblockad för de kvinnor som har velat ha den hamnar man någonstans mellan 20 och 25 %. Det finns faktiskt ganska många kvinnor som anser att dessa metoder är tekniskt skrämmande och onödiga.

Jag tror inte att vi behöver se så pessimistiskt på utvecklingen som Inga Lantz gör. Kom ihåg att i de 17 % som jag nämnde för hela riket är också inräknade alla de små BB-avdelningarna som rimligtvis aldrig kan få de här resurserna.

Anf. 43 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Det kan hända att siffrorna för Stockholm är bättre än för genomsnittet av riket. I hela riket får alltså 17 % effektiv smärtlindring, medan det verkliga behovet enligt en undersökning är 85 % och enligt

socialstyrelsen upp till 50 %.

Anita Bråkenhielm säger att alla kvinnor inte vill ha denna smärtlindring. Det finns säkerligen olika orsaker till det. Jag tror att man är rädd för tekniska hjälpmedel, man har inte informerats tillräckligt, man vet inte vad det handlar om. Som på många andra områden finns det också ett stort dolt behov. Det finns informationsproblem – det upplyses inte om vare sig den smärta man kommer att känna eller de smärtlindringsmetoder som man har rätt att kräva. Därför tycker jag inte att det är så konstigt att efterfrågan inte är större än den är. Var den optimala siffran ligger är svårt att få fram, men vi vet i alla fall hur stort behovet är genom de undersökningar som redovisats under många år.

I den ganska nya boken Vänta barn säger socialstyrelsen:

”Fortfarande finns inte alla smärtlindringsmetoder på alla sjukhus och ibland är de effektivaste metoderna bara tillgängliga vissa tider på dygnet. Det här beror bl. a. på brist på narkosläkare och utbildad personal inom förlossningsvården.”

Sedan ger man ett råd till läsarna:

”Därför måste ni som blivande föräldrar fortsätta att kämpa och kräva av politiker och sjukvårdshuvudmän att få ökade och tillräckliga resurser. Förlossningsvården har så hög kvalitet för övrigt att det är underligt att smärtlindring ska behöva vara eftersatt.”

Läser man detta som väntande mamma vågar man inte vara speciellt optimistisk om att få hjälp med den smärta man kommer att få känna.

Anf. 44 ANITA BRÅKENHIELM (m) replik:

Fru talman! Jag sade inte. Inga Lantz, att 17 % fick effektiv smärtlindring. Jag sade att 17 % fick epiduralblockad. Det finns många andra metoder för effektiv smärtlindring.

Socialstyrelsen menar att varje sjukvårdsområde i dag har minst en klinik där fullgoda resurser finns. Men erfarenheten visar att kvinnor har ganska liten benägenhet att resa en längre sträcka för att uppnå detta. Jag tror, som jag sade tidigare, att det allra viktigaste för trygghetskänslan och en positiv upplevelse när det gäller smärtlindring är att kvinnan vet att resurser för denna finns om hon önskar och om hon behöver den. Jag vidhåller den uppfattning som är allmän bland dem som sysslar med denna fråga att den optimala siffran för just epiduralblockaden ligger någonstans mellan 20 och 25 %. Men det finns många andra metoder.

Förste vice talmannen anmälde att Inga Lantz anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 45 OLLE ERIKSSON (c):

Fru talman! I socialutskottets betänkande nr 11 behandlas en fyrpartimotion angående idrottsmedicinsk service.

Ett enigt utskott har avstyrkt en begäran om att det idrottsmedicinska servicebehovet blir beaktat vid den fortsatta handläggningen av hälso- och

sjukvårdsutredningens betänkande inför en ny lagstiftning för hälso- och sjukvården. Utskottet avstyrker motionsyrkandet med hänvisning bl. a. till ett fyra år gammalt remissvar från socialstyrelsen, ett remissvar som jag tror skulle se annorlunda ut i dag. Dessutom beaktades de idrottsmedicinska aspekterna mycket marginellt i hälso- och sjukvårdsutredningens betänkande hösten 1979. Detta gör att de hithörande frågorna inte blir tillräckligt beaktade vare sig i remissvaren eller i arbetet inför en ny lagstiftning för hälso- och sjukvården.

Fru talman! Jag skall inte i rådande tidsnöd ta upp en sakdebatt i de hithörande frågorna, utan vi motionärer avser att återkomma och då ytterligare utveckla denna fråga, som i vissa avseenden varit föremål för visst missförstånd. Vid en förnyad framställning och prövning i utskottet vore det vidare värdefullt om en hearing med berörda instanser kunde komma till stånd.

Fru talman! Mot ett enigt utskott och med hänvisning till det anförda har jag inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Mom. 1–3

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 4 och 5

Utskottets hemställan bifölles med 310 röster mot 17 för motion 1979/80:639 av Lars Werner m. fl.

Mom. 6 och 7

Utskottets hemställan bifölles.

13 § Åtgärder för att begränsa äktenskap med minderåriga

Föredrogs lagutskottets betänkande 1980/81:2 om åtgärder för att begränsa äktenskap med minderåriga.

Anf. 46 HANS PETERSSON i Röstånga (fp):

Fru talman! Genom den invandring som skett till vårt land alltsedan andra världskrigets slut har Sverige blivit ett flernationellt land. Invandrarnas olika kulturer har i hög grad berikat landet och medfört en spännande stimulans för vårt kulturliv.

Riksdagen har fastslagit att våra invandrare själva skall kunna välja i vilken grad de vill behålla och utveckla sin egen särart. Detta valfrihetsmål har fungerat något så när tillfredsställande för vissa språkliga minoriteter. För andra åter har det skett ett uppgående i svenska sedvänjor och i svensk kultur – ibland tyvärr för snabbt och kanske mot egna önskemål. Detta har i sin tur betytt ett vakuum som inte fyllts ut. I sig kan det för en del ha betytt en identitetskris.

I en del av dessa kulturer finns det självfallet inslag som många av oss är

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Åtgärder för att
begränsa äkten-
skap med minder-
åriga*

Fredagen den
19 december 1980

*Åtgärder för att
begränsa äkten-
skap med minder-
åriga*

främmande för. Men så länge de inte strider mot våra grundläggande värderingar skall de naturligtvis både accepteras och tolereras.

I några fall överskrider emellertid sedvänjorna toleranströskeln. Det är främst när synen på kvinnan och hennes plats i tillvaron kränks, exempelvis när det i vissa kulturformer hävdas att kvinnan är något av mannens personliga egendom.

Här i kammaren har vi tagit avstånd från kvinnlig omskärelse. Det är en brutal förnedring av de då drabbade unga flickorna. Det är en uråldrig tradition, men den strider helt mot svensk rättsuppfattning. Det är en tradition som vi alltså varken vill eller kan acceptera.

I detta lagutskottets betänkande diskuteras en annan sedvänja som strider mot vedertagen uppfattning i vårt land, nämligen barnäktenskap. Det gäller minderåriga flickor som trolovas och bortgifts mot sin egen vilja. Deras möjligheter till ett samtida liv i valfrihet och jämställdhet i vårt land spolieras på ett upprörande och stötande sätt.

De senaste veckorna har vi i tidningar kunnat läsa om hur invandrarflickor lovats bort innan de ens kommit upp i tonåren, om hur flickor tvingats avbryta sina lovande studier på grundskolans högstadium för att giftas bort osv. Därför känns det skönt att veta att riksdagen om en liten stund i handling kommer att reagera mot barnäktenskap.

Det är alldeles uppenbart att vår nuvarande lagstiftning inte räcker till för att förhindra dessa tragedier. I socialutskottets yttrande till lagutskottet framgår detta med förkrossande klarhet. Det heter där: "Den nuvarande svenska lagstiftningen utgör dock ett bräckligt skydd för underåriga mot såväl påtvingade som för tidiga äktenskap i övrigt. I likhet med socialutskottet anser lagutskottet att till problembilden vid för tidiga äktenskap för flickor hör bl. a. att skolgången och yrkesutbildningen kan bli eftersatta. Dessa omständigheter kan i sin tur leda till svåra påfrestningar och försvåra anpassningen i det svenska samhället."

Mot denna bakgrund är det med glädje som jag yrkar bifall till lagutskottets hemställan om en utredning angående utländska minderårigas äktenskap. Jag hoppas att utredningen visar att dessa äktenskap är färre än jag tror. Tyvärr fruktar jag motsatsen.

Jag förutsätter att denna utredning i sin tur skall leda till åtgärder för att begränsa eller helst eliminera barnäktenskapen över huvud taget i vårt land. Alltför många invandrarflickor från olika kulturer har tvingats ingå sådana "äktenskap".

Fru talman! Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan i lagutskottets betänkande nr 2.

Utskottets hemställan bifölles.

Fredagen den
19 december 1980

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1980/81:18 om användningen av alkoholfritt nattvardsvin.

*Användningen
av alkoholfritt
nattvardsvin*

Anf. 47 MARGARETA ANDRÉN (fp):

Fru talman! Kanske någon här i kammaren tycker att frågan om alkoholfritt nattvardsvin är litet udda och knappast hör hemma i riksdagen. Men då skall jag helt kort berätta att Olle Grahn och jag, som väckt den här motionen, upptäckte att beslutet om vilket nattvardsvin som får användas inom svenska kyrkan grundas på 1686 års kyrkolag, och vi har nu föreslagit en lagändring. Enligt denna gamla lag får nämligen inte alkoholfritt nattvardsvin användas. Detta har också senare slagits fast av först domkapitlet och sedan regeringsrätten.

Kyrkorådet i Älvsbyn hade nämligen beslutat att använda alkoholfritt nattvardsvin i sin församling. Men detta överklagades och beslutet förklarades olagligt. Detta tolkade vi som att en lagändring borde ske, så att man fick klarhet i beslutanderätten och så att rätten att använda alkoholfritt nattvardsvin kunde fastslås.

Visserligen har biskopsmötet 1978 rekommenderat att alkoholfritt nattvardsvin får användas, men en sådan rekommendation räcker tydligen inte.

Vi motionärer hade kanske inte aktualiserat den här frågan om vi inte hade uppmärksamrats på den av så många människor, som faktiskt på ett eller annat sätt var engagerade i den, liksom genom flera konferensbeslut – framför allt inom nykterhetsrörelsen.

Det vore fel om man skulle säga att den här frågan är marginell, när man vet att många tidigare alkoholmissbrukare inte vågar delta i nattvarfsfirande på grund av risk för återfall till alkoholmissbruk. Många människor vill inte heller av principiella skäl gå till nattvarden, om alkoholhaltigt vin används. Och det kan ju inte vara någons avsikt att människor av sådana skäl skall anse sig förhindrade att delta i nattvarfsfirande.

Kulturutskottet, som behandlat vår motion, uttrycker förståelse för de skäl som vi fört fram för alkoholfritt nattvardsvin. Utskottet finner dock att frågan i första hand är en inomkyrklig angelägenhet. Utskottet avstyrker därför formellt vårt förslag om lagändring.

Konstitutionsutskottet, som yttrat sig över motionen, anser däremot att det trots pågående överläggningar i kyrka-stat-frågan inte finns något hinder för eventuell lagändring, som i så fall skulle avse ändring i kyrkolag.

Vi motionärer har respekt för att frågan om alkoholfritt nattvardsvin är en inomkyrklig fråga, och då kulturutskottet ganska kraftigt understryker biskopsmötets rekommendation, ställer vi inte något speciellt yrkande.

Jag vill dock poängtera vad kulturutskottet påpekar, nämligen att biskopsmötets rekommendation skall leda till att alkoholfritt vin kommer till användning. Det måste nämligen vara naturligt att kyrkan är solidarisk med de svaga och tar sin del i kampen när det gäller att rädda människor från

alkoholmissbruk. Därför förutsätter jag att kyrkan kommer att uppmärksamma och använda det alkoholfria nattvardsvinet i större utsträckning än hittills.

Biskopsmötets uttalande att samråd skall äga rum mellan kyrkoråd och präst om vilket alternativ av vin som skall användas, räknar jag med nu helt kommer att följas. Kulturutskottet säger också att om dessa rekommendationer inte skulle följas, så är utskottet inte främmande för att lagstiftning kan bli aktuell i ett senare skede.

Behandlingen av de problem som den här motionen tar upp belyser också hur orimligt det är att staten skall fatta beslut om inomkyrkliga frågor. Det borde ju vara kyrkan själv, och därför bör kyrka-stat-frågan så fort som möjligt få sin lösning.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än utskottets, eftersom jag tror att biskopsmötets rekommendation och den här motionsbehandlingen skall få positiva effekter.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

I anförandet instämde Olle Grahm (fp).

Anf. 48 MÅRTEN WERNER (m):

Herr talman! Jag vill bara uttrycka min sympati för den här motionen – av en alldeles speciell anledning, nämligen den att biskopsmötet relativt nyligen har fattat ett beslut som ger barn ner till fem år rätt att delta i nattvardsfirande. Det menar jag är ett i och för sig mycket äventyrligt beslut, och ett sådant beslut kräver faktiskt att man kan ge ett nattvardsvin som är alkoholfritt.

Utskottets hemställan bifölles.

15 § Elevers och föräldrars medinflytande i skolan

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1980/81:9 om elevers och föräldrars medinflytande i skolan (prop. 1979/80:182).

Anf. 49 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det som står i proposition 1979/80:182 om elevers och föräldrars medinflytande i skolan tycker jag man kan betrakta som ett frieri utan förpliktelser. Efter många års tal om hur viktigt det är med föräldrainflytande och elevmedverkan i skolan kommer den här mycket urvattnade propositionen. Inte mer fyllig blir frågan genom utskottets behandling av den.

I propositionen föreslås att rektor skall samråda med representanter för elever och föräldrar innan beslut fattas i vissa frågor. Samrådet kan också

utvidgas till en skolkonferens, där företrädare för annan personal i skolan deltar. Frågor som det kan samrådas om är fördelningen av medel inom skolan, schemaläggningen, utformningen av de fria aktiviteterna och friluftsverksamheten, ordningsföreskrifter, lokalanvändning och inköp av böcker, inventarier och annat utbildningsmaterial.

För låg- och mellanstadiets elever skall samrådet bara gälla föräldrarna, om inte föräldrarna kräver att eleverna skall vara med. Samråden skall bara vara fyra gånger per år, och rektor äger ingen skyldighet att kalla till samråd i ärenden som det är bråttom med. Detsamma skall gälla, om föräldrarna eller eleverna av olika skäl inte vill använda sin samrådsrätt. Då blir det alltså ingenting.

I utredningen Barn och vuxna slås det fast hur viktigt det är att föräldrarna får verklig möjlighet att medverka i skolan. Man säger i utredningen: Familjens betydelse för barnets skolframgång framgår av en rad olika undersökningar, både i Sverige och i andra länder.

Man har funnit ett så starkt samband mellan hembakgrund och skolframgång att man talar om direkta samband.

Vidare säger man: Till bakgrundsfaktorerna hör även föräldraaktiviteten i klasserna.

Barnomsorgsgruppen anser att en metodiskt genomförd föräldrasamverkan, som innebär föräldradeltagande i skolan, skulle bidra till att föräldrarna blir ett stöd, detta under förutsättning att föräldrasamverkan utformas så att alla föräldrar blir delaktiga. Föräldrasamverkan får inte bli ett ytterligare instrument för medel- och överklassen att stärka sina positioner. Detta säger alltså utredningen Barn och vuxna. Man slår också fast att de kontakter som i dag äger rum mellan hem och skola nästan uteslutande sker på skolans villkor. Föräldrarna kallas, föräldrarna informeras och föräldrarna får besked om vilka beslut som fattats.

Hindren för föräldrar att delta i skolans arbete är många. En förutsättning för att man skall komma någonstans, om man verkligen menar att alla föräldrar skall ges möjlighet att delta i sina barns skolgång, anges också av denna utredning, nämligen att det är viktigt att koppla samman de ökade möjligheterna att delta i samhällsverksamheter, som berör barnen, med rätt till ledighet från arbete och rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

I en annan utredning, Hem och skola – eller kanske heter det utreda så och utredningen Förstärkta kontakter mellan hem och skola – säger man så här: Utredningen anser att föräldramedverkan i skolan skall vara en rättighet för alla föräldrar och föreslår därför en lagfäst rätt till ledighet från arbetet för föräldrar/vårdnadshavare till barn i grundskolan.

Ser man sedan på propositionen blir man mycket besviken. I propositionen förklaras inte hur samrådsförfarande skall gå till i praktiken, inte heller om det skall ske på dagtid eller kvällstid. Däremot är regeringen snabb att säga att förslaget inte får innebära ökade utgifter för stat och kommun. Och därmed har mycket gått förlorat i den långa debatten om hur viktigt det är hur föräldrar och elever deltar i skolan på ett annat sätt än i dag.

De frågor som många i skolorna ställer sig är: Hur skall även detta mycket

*Elevers och för-
äldrars medinfly-
tande i skolan*

begränsade samrådsförfarande gå till i praktiken? Varför har inte regeringen redovisat några kostnader – det måste ju ändå få kosta något för någon part? Man må också fråga sig: Vad får föräldrar, elever eller skolpersonal ut av detta urvattnade förslag? Vad leder propositionens förslag till? Dessa frågor har jag mött på senare tid i mitt arbete i Hem och skola i Skogås. På min skola förstår man inte hur ens propositionens blygsamma förslag skall kunna genomföras.

Jag menar, för det första, att det är orimligt att ha som utgångspunkt att förslaget inte skall få kosta något. Om samråd skall ske under dagtid och föräldrarna måste ta ledigt från sitt arbete, så måste kompensation för utebliven lön kunna utgå. Vi vet hur det ser ut på många skolor när det gäller föräldrarnas praktiska möjligheter att kunna engagera sig för barnen. Det finns en mängd hinder för detta engagemang. Vi vet också vilka det är som till följd av dessa hinder oftast engagerar sig. Det är viktigt att alla föräldrar dras in i skolarbetet. Jag menar att det är ytterst nödvändigt att kompensation för lön skall kunna utgå för att alla föräldrar skall ha denna möjlighet och även rättighet att delta.

För det andra menar jag att det är mycket tveksamt om detta förslag kommer att innebära ett ökat medinflytande för elever och föräldrar. Samråden bör utvidgas och omfatta också eleverna på låg- och mellanstadiet. Samråden måste också ske oftare, minst en gång i månaden, om de skall få någon effekt. Då skulle det i vart fall finnas förutsättningar för ett mera meningsfullt och aktivt deltagande från elevernas och föräldrarnas sida kring de frågor som berör skolans vardag.

För det tredje menar jag att möjligheten för rektorn att kringgå hela samrådsförfarandet måste tas bort. Rektorn skall vara skyldig till samråd, utan möjligheter att kringgå det. Elever och föräldrar bör i stället, menar vi i vpk, garanteras rätten eller skyldigheten till en aktiv medverkan i skolans arbete. Därför måste detta också skrivas in i skollagen. Det är inte säkert att det blir ett garanterat bra och meningsfullt inflytande, men i vart fall tillföräkras elever och föräldrar ett formellt inflytande.

Vid utskottets behandling av denna fråga har vpk:s förslag avstyrkts av utskottet. När det gäller den begränsade skyldigheten att samråda hänvisar utskottet till att det finns komplicerade frågor som inte lämpar sig för samråd. Att utsträcka samrådet såsom vpk föreslår vore alltför långtgående. Det är en krystad undanflykt.

När det gäller den ekonomiska ersättningen till föräldrarna hänvisar utskottet till det statsfinansiella läget. Men i andra sammanhang har man – det har vi kunnat konstatera – råd att slösa bort pengar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk-motionen 22.

Sedan vill jag bara göra den noteringen att ordföranden för Hem och skola, som är ledamot av denna kammare, inte finns i salen när vi debatterar denna fråga, som är mycket viktig för hela Hem och skola-rörelsen.

Anf. 50 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Under ganska lång tid har frågan om elevers och föräldrars medinflytande i skolan varit ett viktigt inslag i skoldebatten. I motsats till andra länder har vi i Sverige nästan inga traditioner alls när det gäller föräldrars och elevers möjligheter att påverka och göra sina synpunkter gällande i skolverksamheten.

I takt med att arbetslivet demokratiserats har föräldrar fått uppleva tillfredsställelsen av att kunna påverka och ta ansvar för sin arbetsplats. Motsvarande möjligheter har emellertid inte givits på skolans område, trots att skolan är den arbetsplats där deras barn i de flesta fall tillbringar tolv av sina mest formbara år.

I skollagen slås fast att skolan i samarbete med hemmen skall främja elevernas utveckling till harmoniska människor och dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar.

I Mål och riktlinjer för 1980 års Läroplan för grundskolan sägs också att skolan har rätt att förvänta att föräldrarna stöder dess arbete.

Om man vill att människor skall engagera sig i och lägga ner kraft och tid på en fråga måste man också ge dessa människor insyn i verksamheten och möjligheter att påverka det som de förväntas känna ansvar för.

I proposition 182 lägger regeringen fram förslag som högst väsentligt förbättrar både elevernas och föräldrarnas medinflytande i skolan. Man föreslår samrådsskyldighet för rektorn gentemot företrädare för elever och föräldrar i frågor som har betydelse för eleverna. Likaså innebär förslagen att rektor skall ha skyldighet att fortlöpande informera elev- och föräldraföreträdarna om skolverksamheten.

Ibland kan det naturligtvis vara av stort värde att personal, elever och föräldrar har möjlighet att gemensamt med rektor diskutera olika frågor. I propositionen föreslås att en skolkonferens inkallas för sådana överläggningar.

Samrådsskyldigheten för rektor avser eleverna på grundskolans högstadium och gymnasieskolan samt föräldrarna till elever på grundskolans samtliga stadier.

Propositionens förslag innebär vidare att antalet samrådstillfällen skall vara fyra per termin.

Vänsterpartiet kommunisterna kräver i sin motion att samrådsskyldigheten skall omfatta också eleverna på låg- och mellanstadiet. Utskottet pekar i sitt betänkande på att åtskilliga frågor är mycket komplicerade och att samrådet måste kunna framstå som meningsfullt för alla. Att då föreskriva samrådsskyldighet för rektor gentemot företrädare för låg- och mellanstadiel elever menar utskottet är alltför långtgående.

Detta innebär ingalunda att de här eleverna är utestängda från möjlighet att påverka. Propositionen säger klart ifrån att elever mycket väl kan delta i samråd då rektor och föräldrarepresentanter så finner lämpligt och att det är viktigt att eleverna stegvis får växa in i sin roll som demokratiska representanter. Låg- och mellanstadiel eleverna har dessutom möjligheter att t. ex. i klassråd föra fram sina synpunkter.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

Elevers och föräldrars medinflytande i skolan

Fredagen den
19 december 1980

*Elevers och för-
äldrars medinfly-
tande i skolan*

I vpk-motionen kräver man också att rektor skall vara skyldig att samråda minst en gång per månad. Utskottet har funnit att propositionens förslag om fyra gånger per termin är väl avvägt.

Yrkande 2 i vpk-motionen, där man kräver att riksdagen hos regeringen skall hemställa om en plan för hur elevers och föräldrars samverkan i skolan i praktiken skall genomföras, illustrerar på ett beklämmande sätt vänsterpartiet kommunisternas förakt för den enskilda människans förmåga att tänka själv och ta ansvar. Nej, vpk anser att det är regeringen som skall tänka för alla människor och tala om hur de skall göra.

Proposition 182 – liksom SIA-besluten och den nya läroplanen – tar helt avstånd från ett sådant synsätt. Föredraganden betonar vikten av att man lokalt bestämmer i vilka former kontakterna skall ske så att samråden kan anpassas efter de olika förhållanden som råder i landets kommuner. Utskottet har fullt förtroende för elevers och föräldrars förmåga att tillsammans med rektor utforma regler för samråden och yrkar därför avslag på vpk-motionen.

Motionerna 21 och 23 tar upp frågan om föräldrars möjligheter att påverka valet av läromedel, speciellt i avseende på att upprätthålla ett vårdat språkbruk. Utskottet framhåller att det är styrelsen för skolan som beslutar om antagande av läromedel efter förslag från rektor. Denne skall avge sitt förslag efter hörande av berörda lärare och företrädare för eleverna. Propositionen föreslår ingen ändring av detta förhållande. Utskottet erinrar också om möjligheten att diskutera val av läromedel på klassmöte. Likaså uppmärksammas i betänkandet föräldrarnas möjlighet att på politisk väg påverka läromedelsvalen, eftersom det är styrelsen för skolan som fattar beslut om antagande av läromedel. Utskottet uttalar emellertid att det är angeläget att såväl alla som arbetar i skolan – lärare, övrig personal och elever – som föräldrar medverkar till goda umgängesformer i skolan. Härtill hör också ett vårdat språkbruk.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 51 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag kan inte hålla med Ylva Annerstedt när hon säger att det här förslaget väsentligt förbättrar för elever och föräldrar när det gäller inflytandet i skolan. Det finns många hakar i förslaget som motverkar ett sådant inflytande. För det första utestänger man låg- och mellanstadieeleverna från samrådet. För det andra behöver skolan inte samråda om inte elever eller föräldrar vill utnyttja sin rätt. För det tredje får föräldrar som medverkar i skolan ingen lönekomensation, och då vet vi av erfarenhet vilka föräldrar det är som har möjlighet att delta i det här arbetet.

Det har ju ändå gjorts utredningar på det här området. Barnomsorgsgruppen säger att det är viktigt att man kopplar ihop de här frågorna så att föräldrar får rätt till ledighet från arbete och också ersättning för förlorad arbetsförtjänst, och en annan utredning med Ylva Annerstedt själv som ensamutredare säger att föräldramedverkan i skolan skall vara en rättighet

för alla föräldrar. Men hur skall man uppnå det, om man bortser från en mycket viktig del av den här frågan, nämligen lönekomensationen för dem som är borta från arbetet. Det finns heller inga praktiska anvisningar alls om hur det ökade medinflytandet skall kunna förverkligas.

Jag tycker förslaget är dåligt. Jag har tio års erfarenhet av att arbeta inom Hem och skola-rörelsen, där många av oss har frågat: Hur skall detta i praktiken kunna leda oss framåt? Det har varit en angelägen fråga för Hem och skola-rörelsen att använda föräldrarna som en resurs i skolan på olika sätt, men man måste konstatera att förslaget är väldigt futtigt. Visserligen kan man, om man vill vara snäll, se det som ett steg i rätt riktning, men det är myrsteg som tas här.

Jag förstår inte hur detta skall få någon praktisk effekt på det arbete som vi bedriver i min Hem och skola-förening. Vad man i stället skulle göra är att som vpk föreslår garantera rätten till inflytande för elever och föräldrar. Det kan man göra genom att bifalla vpk-motionen. Men med det här förslaget – jag tänker både på propositionens förslag och på utskottets skrivning – förs inte frågan väsentligen framåt.

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

Elevers och för- äldrars medinfly- tande i skolan

Anf. 52 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Nej, Inga Lantz, det är inte så att låg- och mellanstadiets elever utestängs från möjligheter till inflytande. Det sägs klart ifrån i propositionen att dessa elever skall kunna ta del i samråd när föräldrar och rektor så finner lämpligt. Och nog måste väl Inga Lantz hålla med om att det kan finnas frågor där sjuåringer inte har så stor möjlighet att delta på lika villkor i ett samrådsförfarande.

Vidare säger Inga Lantz att skolan inte är skyldig att kalla till samråd om ingen begär det. Men det är väl ändå så att man inte kan tvinga människor att samråda om någonting. Skall man samverka måste detta bygga på förhållandet att bägge parter önskar ett samrådsförfarande – det tycker jag är är ganska självklart.

Inga Lantz tar också upp rätten till ledighet och till ersättning. Det kan inte vara okänt för Inga Lantz att båda de utredningar hon refererade till är ute på remiss och att man efter remissomgångens avslutande överväger remissvaren och därefter lägger fram förslag. Det är ju inte så, att den här propositionens förslag och utredningarnas förslag på något sätt utesluter varandra. Tvärtom kompletterar de varandra.

Inga Lantz sade vidare att det inte finns några anvisningar. Nej, och det är inte heller meningen att det skall finnas några anvisningar för hur det skall gå till. Förhållandena är ändå mycket olika i kommunerna. Regeringen överlåter åt parterna – elever, föräldrar och rektor – att själva bestämma utformningen. Både regeringen och utskottet har fullt förtroende för att dessa representanter på ett ansvarsfullt sätt kan utforma reglerna, så att de bäst passar just de ifrågavarande förhållandena.

Inga Lantz sade sedan att det här förslaget inte kommer att få någon praktisk effekt. Jag förstår inte att hon över huvud taget kan tala på det sättet, eftersom det är en väsentlig förbättring för såväl elever som föräldrar

Fredagen den
19 december 1980

*Elevers och för-
äldrars medinfly-
tande i skolan*

att på detta sätt få möjlighet och rättighet till ett samråd om skolfrågorna. I propositionen tas ju de frågor upp som skall omfattas av samrådsskyldigheten, och det gäller verkligen frågor som är mycket vitala i skolans verksamhet: budgetförslaget till styrelsen för skolan, fördelningen av medel som anvisas rektorsområdet, schemaläggningen, utformningen av de fria aktiviteterna, anordnandet av gemensamma samlingar, ordningsföreskrifter, friluftsverksamhetens innehåll, formerna för kontakter mellan hem och skola, åtgärder för jämställdhet mellan könen och samverkan mellan skolan och närsamhället. Detta är ju mycket viktiga frågor i skolans verksamhet, och de är alltså underkastade kravet på samråd. Hur Inga Lantz kan säga att detta inte får någon praktisk effekt är, som sagt, mycket märkligt. De mest vitala delarna av skolans verksamhet, förutom undervisningen, är ju på detta sätt underkastade samrådsskyldigheten.

Anf. 53 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! För att man skall kunna ta upp de frågor som Ylva Annerstedt nämnde får det ju inte finnas något kryphål, så att det går att undvika att samråda. I det föreliggande förslaget finns det kryphål. Rektorn kan underlåta att kalla till samråd, och hittills har ju skolan dikterat hur föräldrainflytandet skall vara beskaffat.

Jag trodde att man skulle komma längre i den här frågan, att man skulle ta medinflytandet för elever och föräldrar mer på allvar. Då tror jag att det är nödvändigt att bifalla de att-satser som vpk tar upp i motionen: att rektor skall vara skyldig att samråda med representanter för elever och föräldrar minst en gång i månaden, att låg- och mellanstadieets elever bör vara representerade vid samråden och växa in i det här, att en förälder skall ha möjlighet att få ekonomisk ersättning för förlorad arbetsförtjänst vid medverkan i skolan och att det görs upp en plan för hur det hela skall genomföras i praktiken.

Anf. 54 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Efter Inga Lantz inlägg förstår jag att hon verkligen inte har särskilt stort förtroende för skolans rektorer. Hon menar att rektorerna har möjlighet att krypa undan sitt ansvar. Jag tror faktiskt inte att våra rektorer är så ansvarslösa, när det kommer ett riksdagsförslag om ökat medinflytande för föräldrar och elever. Snarare är det så, att rektorerna i våra skolor på ett mycket ansvarsfullt sätt är medvetna om att det går mycket lättare att arbeta tillsammans med elever, lärare och föräldrar än mot dem. Rektorerna är nog mycket tacksamma mot de föräldrar och elever som ställer upp för att ta ansvar för skolverksamheten.

Sedan vill jag beröra kravet på bifall till yrkandet om att sammanträden skall ske minst en gång i månaden. Det är faktiskt så att förslaget i propositionen, åtminstone vad gäller höstterminen, tillgodoser det kravet. Vi har fyra månader på höstterminen, och propositionen föreslår fyra tillfällen per termin.

Inga Lantz upprepar kravet på att låg- och mellanstadiceleverna skall

omfattas av samrådsskyldigheten. Jag kan bara upprepa ytterligare en gång att de inte är utestängda. Tvärtom påpekar propositionen att låg- och mellanstadieeleverna skall beredas möjlighet att delta i samråd när rektor och föräldrar så finner lämpligt. Inga Lantz använde t. o. m. propositionens formuleringar när hon säger att det är viktigt att eleverna växer in i sin roll. Det är precis det som föredraganden anför i propositionen: Jag vill särskilt peka på vikten av att man låter eleverna stegvis växa in i den roll som tillkommer dem när de blir högstadicelever. – Det är precis det som propositionen stryker under.

Sedan upprepar Inga Lantz att det måste finnas tvingande regler för hur man skall samverka. Jag tycker återigen att det är att visa ett förakt för och en nedlåtenhet mot de föräldrar och elever som – enligt propositionen och utskottets betänkande – själva kan utforma detta. Jag tycker det finns all anledning att ha förtroende för människors förmåga att utforma de här samrådsformerna. Och att uttala sig för tvingande centrala regler är återigen ett uttryck för vpk:s önskan att centralstyra.

När det gäller rätten till ledighet och eventuella möjligheter till ersättning kan jag återigen peka på att det inte är vår vana att föregripa en remissomgång och de eventuella synpunkter som lämnas av remissinstanserna. Utredningarnas förslag och propositionen utesluter, som jag sade tidigare, inte alls varandra utan kompletterar varandra.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 310 röster mot 17 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 22 av Inga Lantz m. fl. i motsvarande del.

Mom. 5

Utskottets hemställan bifölls med 310 röster mot 17 för motion 22 av Inga Lantz m. fl. i motsvarande del.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Elevs rätt att förbättra betyg

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1980/81:10 om grundskolan m. m.

Anf. 55 BIRGITTA RYDLE (m):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande 1980/81:10 behandlas ett antal motioner rörande grundskolan, vilka väcktes under den allmänna motionstiden. Jag tänker kommentera två av de moderata motionerna.

Under riksmötet 1976/77 väckte Lars Ahlmark och jag en motion där vi yrkade på en utredning av förutsättningarna för en till sex år sänkt

skolpliktsålder. Då fann utskottet och riksdagen att tiden inte var mogen att ta upp frågan. Man skulle avvakta resultatet av pågående försöksverksamhet med samverkan mellan förskola och lågstadium.

I läroplanspropositionen 1978/79:180, som behandlades i kammaren den 5 juni 1979, uttalades att en särskild utredning bör tillkallas för att göra en samlad utvärdering av den bedrivna försöksverksamheten. I propositionen sägs också att det är angeläget att komma fram till en helhetssyn på verksamheten i förskola och skola. I motion 1690 under innevarande riksmöte återkommer Lars Ahlmark och jag med vårt yrkande om utredning av förutsättningarna för en sänkt skolpliktsålder och att detta uppdrag skall ingå som ett led i den aviserade utredningens arbete. Utredningen tillsätts i dagarna.

Glädjande nog sluter ett enigt utskott upp bakom vårt yrkande och anför: "Utskottet ser det som naturligt att denna utredning förutsättningslöst prövar de för- och nackdelar som är förknippade med sänkt skolpliktsålder. Utskottet föreslår att riksdagen med anledning av motion 1979/80:1690 som sin mening ger denna uppfattning till känna för regeringen."

Herr talman! Jag yrkar bifall till denna hemställan.

När propositionen om den nya läroplanen antogs fattades också beslut om att nytt slutbetyg från grundskolan skulle få utfärdas för vuxenstuderande inom kommunal och statlig vuxenutbildning men med den begränsningen, att minst fem år måste ha gått efter det att det ursprungliga slutbetyget gavs.

För den som har beviljats utbildningsbidrag enligt bestämmelserna för arbetsmarknadsutbildning eller särskilt vuxenstudiestöd för studier på grundskolenivå gäller att nytt slutbetyg får ges redan tidigare än efter fem år.

Dessa bestämmelser innebär att möjligheterna att komplettera grundskolebetygen har förbättrats i förhållande till dem som tidigare rått, men bara för vissa kategorier studerande.

I den moderata motionen 1979/80:1301 framhåller vi att detta system är orättvist. Det är orättvist mot de ungdomar som vill komplettera sina betyg utan vare sig utbildningsbidrag eller vuxenstudiestöd. I verkligheten – och det är den vi måste hålla oss till – är det ju så, att många ungdomar ganska snart efter det att de slutat grundskolan får nyväckt studieintresse eller inser att de behöver utbilda sig vidare och finner att deras betyg inte räcker till för den utbildning de eftersträvar. Vi anser det helt fel att ungdomar som har ambitioner att utbilda sig vidare skall hindras att förbättra sina betyg av förbud och konstlade tidsgränser. I stället borde samhället vara positivt till att ta till vara allt studieintresse – det må gälla i lika hög grad för studier på såväl gymnasie- som grundskolenivå.

Kompetensbestämmelserna vid intagning till olika utbildningsvägar skall naturligtvis utgå från de kunskaper man måste ha för att klara utbildningen; sedan är det ovidkommande vid vilket tillfälle eller på vilket sätt de kunskaperna har inhämtats. Det finns många möjligheter att komplettera sina betyg utan att delta i kommunal eller statlig vuxenutbildning.

Från moderat håll vill vi alltså hävda att alla ungdomar skall ges rätt att utan någon nedre tidsgräns genom kompletterande studier förbättra sina betyg.

Vi har inte vunnit gehör för vår motion hos majoriteten i utskottet. Därför anför vi reservation på denna punkt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen under mom. 6 och i övrigt till utskottets betänkande.

I detta anförande instämde Lars Ahlmark (m).

Anf. 56 STIG ALEMYR (s):

Fru talman! Vi har diskuterat betygsfrågan i riksdagen många gånger genom åren. Det senaste tillfället då vi fattade ett beslut var för drygt ett och ett halvt år sedan. Därutöver har gymnasieutredningen uppdrag att se på viss del av betygskomplexet. Det finns sålunda inget skäl att ändra det av riksdagen fattade beslutet.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Mom. 1-5

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 6

Utskottets hemställan bifölles med 254 röster mot 72 för reservationen av Hans Nyhage m. fl.

Mom. 7-10

Utskottets hemställan bifölles.

17 § Kammaren beslöt uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till det sammanträde som kommer att utsättas till den 21 januari 1981.

18 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställes

den 19 december

1980/81:199 av *Marianne Karlsson* (c) till kommunikationsministern om upprustning av järnvägslinjen Mjölby-Ödeshög:

Järnvägslinjen mellan Mjölby och Ödeshög, den s. k. Hästholmenbanan, är mycket illa underhållen, och vi har vid upprepade tillfällen slagit larm om detta.

Sker inte en snabb upprustning riskerar SJ en betydande kapitalförstöring. Banan är ett livsvillkor bl. a. för en av Väderstads största industrier,

Nr 56

Fredagen den
19 december 1980

*Meddelande om
frågor*

Fredagen, den
19 december 1980

*Meddelande om
justering av kam-
marens protokoll,
m. m.*

Avslutningsord

Väderstadsverken, med 40 anställda. Men också inom Mjölby tätort har banan stor betydelse för olika industriområden.

Med anledning av att fortfarande ingenting gjorts för nämnda bandel vill jag fråga kommunikationsminister Adelson om han är beredd att medverka till att en upprustning sker.

1980/81:200 av *Knut Wachtmeister* (m) till statsrådet Carl Axel Petri om tidpunkten för framläggande av proposition om ändrad valkretsindelning i Malmöhus län:

När avser statsrådet att framlägga den proposition om ändrad valkretsindelning i Malmöhus län som regeringen avsåg att presentera redan under höstriktsdagen?

19 § Meddelande om justering av kammarens protokoll, m. m.

Anf. 57 TALMANNEN:

Protokollen för kammarens sammanträden den 12–19 december kommer att justeras den 12 januari 1981.

Till kammarens ledamöter har utdelats dels statistik rörande riksdagsarbetet under höstarna 1973–1980, dels en preliminär plan för kammarens sammanträden den 12 januari–den 8 mars 1981.

20 § Avslutningsord

Anf. 58 TALMANNEN:

Ärade kammarledamöter! Innan jag tillfrågar er om ni behagar åtskiljas, önskar jag er alla en välbehövlig vila och en stimulerande avkoppling under helguppehållet. Jag önskar er och alla våra medarbetare en synnerligen god jul.

21 § Kammaren åtskildes kl. 13.42.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Fredagen den 19 december

Talmannen 17, 68
Alemyr, Stig (s) 67
Andersson, Elis (c) 9, 11
Andrén, Margareta (fp) 57
Annerstedt, Ylva (fp) 61, 63, 64
Brunander, Lennart (c) 37, 39, 41
Bråkenhielm, Anita (m) 44, 49, 53, 54
Cars, Hadar (fp) 15
Dahlén, Bertil (fp) 13, 14
Eriksson, Olle (c) 54
Hansson, Lilly (s) 15
Hedfors, Lars (s) 33
Håvik, Doris (s) 5, 10, 12, 14
Israelsson, Per (vpk) 21, 27, 28
Lantz, Inga (vpk) 8, 11, 46, 52, 53, 58, 62, 64
Lundkvist, Svante (s) 17, 27, 28, 39
Normark, Hagar (s) 36
Odelsparr, Margit (c) 29
Ohlin, Maja (s) 45
Paterson, Sten Sture (m) 31
Petersson, Esse (fp) 22, 28, 29
Petersson, Hans, i Röstånga (fp) 55
Rydle, Birgitta (m) 65
Sandéhn, Margit (s) 43
Silfverstrand, Bengt (s) 39, 41
Svensson, Jörn (vpk) 15
Werner, Mårten (m) 58

